

Kultur och välbefinnande hos skolungdomar i Skåne:

en fördjupad analys av *Folkhälsoenkät Barn och Unga i Skåne 2016* samt förslag på utformning av framtida enkät

En rapport överlämnad till Region Skåne 30 juni 2019

Gökhan Kaya, Chris Mathieu
Sociologiska institutionen, Lunds universitet

LUNDS
UNIVERSITET

Sociologiska institutionen

Innehåll

Sammanfattning	3
Uppdragsbeskrivning	5
Del 1	6
1. Elevernas välbefinnande i Skåne	6
Psykosomatiskt icke-välbefinnande	6
Osunda matvanor	10
Alkoholkonsumtion	12
Funktionsvariation och långvarig sjukdom	16
2. Kulturellt engagemang bland eleverna i Skåne	18
3. Engagemang i kulturella aktiviteter och välbefinnande	24
Sammanfattning: Del 1	32
Del 2. Rekommendationer för utveckling av enkätinstrumentet	33
Referenser	37
Bilaga 1. Teknisk bilaga: variabler och frågor som ingår i indexen och de aggregerade mätenheterna	39
Bilaga 2. Exempel på en enkätfrågas utformning	44
Bilaga 3. Fritextanalys / Temamodulering av fritextfrågan(D10)	47
Bilaga 4: Korrelationkoefficienterna för frågorna om fritidsanvändning	52

Sammanfattning

I enlighet med uppdraget från Region Skånes kulturförvaltning företogs en fördjupad analys av *Folkhälsoenkät Barn och Unga i Skåne 2016* med två syften. Det första är att analysera och hitta underliggande mönster och samband i datamaterialet. Detta avhandlas i rapportens Del 1. Det andra är att ge rekommendationer om hur *Folkhälsoenkät Barn och Unga i Skåne* eller andra enkätinstrumentet kan utvecklas för att inkludera fler specifika frågor om elevernas kultur- och medievanor. Detta för att i framtiden bättre kunna fånga upp och förstå ungdomars kulturella aktiviteter då dessa till synes är under förändring samt bättre kunna förstå det komplexa sambandet mellan kultur och välbefinnande hos skolungdomar. Detta avhandlas i rapportens Del 2.

Huvudslutsatsen i Del 1 är att hälsorisker och icke-välbefinnande ökar ju mer eleverna deltar i vad vi benämner som *kamratdrivna aktiviteter* (gå på fester och umgås med kompisar i offentliga och privata miljöer utan ett mer specifikt syfte än att umgås) och ju mindre de deltar i vad vi benämner som *konstnärliga kulturella aktiviteter* (som skapare eller konsumenter av musik, teater, litteratur, film, bildkonst mm). Med andra ord, eleverna som har tillgång till och deltar i *konstnärliga kulturella aktiviteter* mår överlag bättre än de som inte gör det och i synnerhet jämfört med de som huvudsakligen är inriktade mot *kamratdrivna aktiviteter*.

Tendenserna till ett ökat engagemang i kamratdrivna aktiviteter samt en nedgång i konstnärligt engagemang är linjära över skolgången och hänger också sannolikt ihop med andra faktorer. Det som vi däremot ser i datamaterialet från *Folkhälsoenkät Barn och Unga i Skåne 2016* är att kulturellt engagemang är en betydande del av en mer "hälsosam" eller välbefinnande-främjande livsstil hos eleverna. För att kunna utveckla policy i detta område skulle vi behöva svar på två frågor:

1. Hur uppstår dessa välbefinnande-främjande effekter (i.e. vilka mekanismer ligger bakom detta samband)?
2. Hur kan den tvådelade kraften mot både ökad socialitet och autonomi som driver ökningen av kamratdrivna aktiviteter utnyttjas för att främja kulturellt engagemang i högre årskurser?

För att kunna ta reda på de bakomliggande faktorerna till dessa två frågor föreslås i Del 2 av rapporten ändringar både i innehållet men också i forskningsdesignen för undersökningen av kultur, fritidsaktiviteter och medievanor i framtida enkäter, alternativt kommande versioner av *Folkhälsoenkät-Barn och Unga i Skåne* eller i andra instrument. Dessa går huvudsakligen ut på att fånga de sociala kontexter som kulturella aktiviteter utspelar sig i, hur livsstilar eller livsföring bland skolungdomar gestaltar sig samt hur olika kulturella aktiviteter bidrar till dessa.

I analysen i Del 1 ser vi också att elever med funktionsvariationer överlag engagerar sig mer i vissa specifika kulturella aktiviteter än elever utan funktionsvariationer, med undantag för elever med ADHD/ADD. Att elever med

ADHD / ADD är underrepresenterade i samtliga kulturella aktivitetsformer är anmärkningsvärt. Funktionspassande kulturella aktiviteter verkar vara särskilt betydelsefulla och spela en större roll i livet för elever med funktionsvariationer och långvariga sjukdomar än elever utan funktionsvariationer, medan icke-funktionsanpassade aktiviteter har en exkluderande effekt.

Ett annat viktigt resultat är att nedgången i elevernas deltagande i kulturella aktiviteter är störst mellan årskurs 6 (åk6) och årskurs 9 (åk9). Det är precis under samma period under vilket antalet elever som rapporterar att deras skolor *inte erbjuder* några kulturella aktiviteter *fördubblas*. Vi kan inte säga något om kausalitet men korrelationen är tydlig. Detta tyder på att vad, var och hur samhället erbjuder skolungdomar kulturella möjligheter spelar en roll för att hålla elevernas kulturella engagemang vid liv. Detta är speciellt viktigt när vi kan se hälso- och välbefinnande vinster med kulturellt engagemang.

Uppdragsbeskrivning

I augusti 2018 fick Sociologiska institutionen vid Lund universitet uppdraget av Region Skånes kulturförvaltning att: a) genomföra en fördjupad analys av data från *Folkhälsoenkät Barn och Unga i Skåne 2016*¹; samt b) utveckla förslag till en kommande enkät om kultur- och medievanor hos skolungdomar. Uppdraget preciserades på följande sätt:

1. Leverantören ska genom en fördjupad analys av *Folkhälsoenkät Barn och Unga i Skåne* (2016) undersöka eventuella samband mellan livsvillkor, levnadsvanor, sociala faktorer, hälsa och kulturvanor och då undersöka frågeställningen: *Finns det något påvisbart samband mellan barns och ungas kultur- och medievanor samt livsvillkor, levnadsvanor, sociala faktorer och hälsa?*
2. Leverantören ska ge förslag på en reviderad och samtidsanpassad utformning av kultur- och medievanundersökningar för barn och unga. Härvid ska relevanta problemställningar kring definitioner, faktainsamling, faktoranalys m.m. diskuteras.

Båda dessa punkter uppföljs i föreliggande rapport, punkt 1 i Del 1, punkt 2 i Del 2.

Uppdraget genomfördes av Gökhan Kaya, fil. Doktor i sociologi och Chris Mathieu, fil. Doktor i sociologi och docent i organisations- och arbetssociologi vid Sociologiska institutionen, Lunds universitet.

---

¹ Som fördjupande komplement till *Folkhälsorapport Barn och Unga i Skåne - en undersökning om barn och ungdomars livsvillkor, levnadsvanor och hälsa* Region Skåne 2016.

Del 1

1. Elevernas välbefinnande i Skåne

I detta avsnitt rapporterar vi deskriptiv statistik om välbefinnande bland skolungdomar i Skåne som kan extraheras ur *Folkhälsoenkät Barn och Unga i Skåne* (2016) datan.² I denna rapport används ordet icke-välbefinnande för att beteckna motsatsen till välbefinnande. Detta eftersom den data som vi använder i *Folkhälsoenkät Barn och Unga i Skåne* (2016) handlar om att ha olika besvär till olika grad eller att inte ha besvär. Om vi tänker oss välbefinnande på en skala från 0 till 1 (plus ett), och på den andra sidan av skalan från 0 till -1 (minus ett) finns icke-välbefinnande. I enkätsvaren använder vi enbart data om den senare del av skalan – det som handlar om inget till mycket besvär. Andra ord som ofta används för vad vi betecknar som icke-välbefinnande såsom ”må dåligt” och ”ohälsa” har en mer specifik innebörd och anses som mer specifika variabler som ingår i den mer överordnade skalan av *icke-välbefinnande*.

Eftersom välbefinnande, och dess motsats, är breda begrepp kommer vi att fokusera på utvalda aspekter med särskilt fokus på: 1) psykiskt icke-välbefinnande; 2) osunda matvanor; 3) alkohol användning/missbruk; samt funktionsvariationer som kan begränsa kulturellt deltagande. Huvuduppmärksamheten i denna del av rapporten ligger på vilka personer eller vilka grupper som har störst risk för att drabbas av olika former av ohälsa/dåligt mående eller ofrivillig exklusion.

Psykosomatiskt icke-välbefinnande

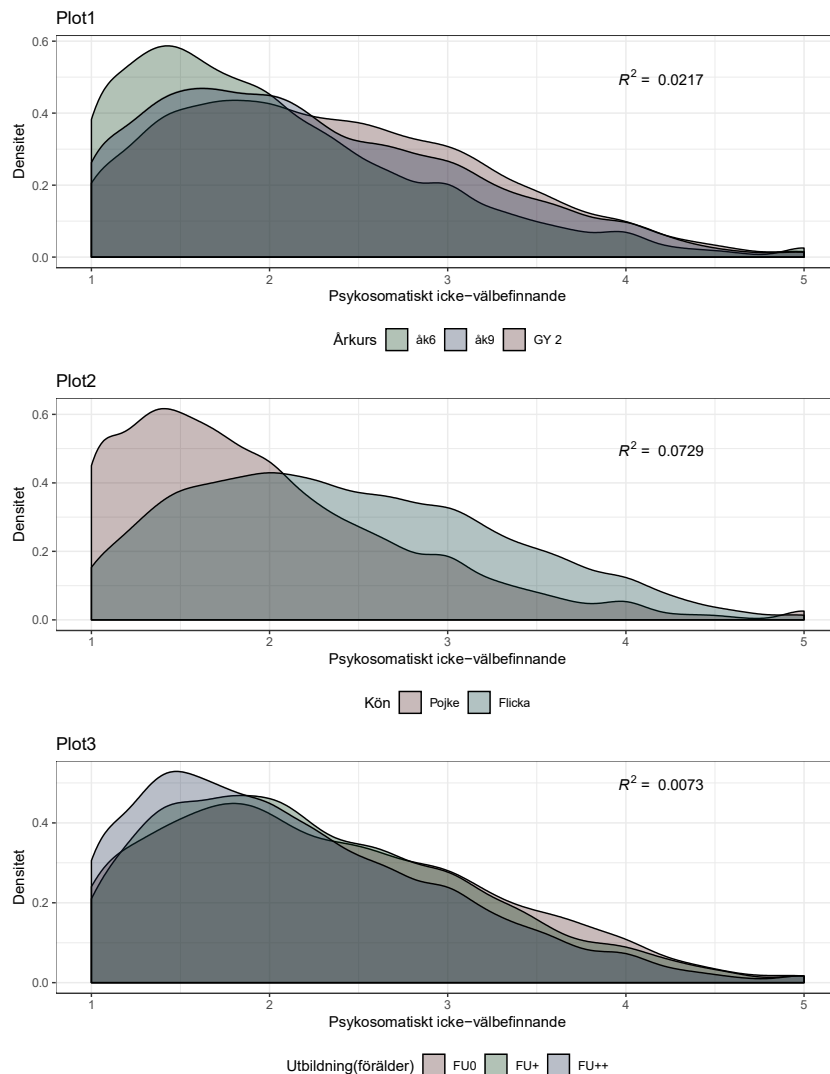
Många svenska studier rapporterar att elever lider av åkommor såsom sömnbrist, ångest, ont i magen och huvudvärk (Anniko, 2018; Folkhälsomyndigheten, 2016). Istället för att undersöka enskilda åkommor och hälsoproblem i denna rapport (som t ex huvudvärk), skapar vi ett indexmått för att sammanfatta en aggregerad bild av

---

² Information om enkäten och metodologin för *Folkhälsoenkät Barn och Unga i Skåne* (2016) finns i rapporten *Folkhälsorapport Barn och Unga i Skåne - en undersökning om barn och ungdomars livsvillkor, levnadsvanor och hälsa* Region Skåne 2016.

psykiskt icke-välbefinnande. Indexet består av 9 olika variabler eller åkommer (se bilaga 1 för vilka de 9 åkommerna är). I figur 1 har de som är närmst 1 på indexet det bäst och de som är närmst 5 har det sämst. Ju högre indexvärdena (mot 5) är ju fler och oftare upplever eleverna problem. För att undersöka vem som lider av psykosomatiskt icke-välbefinnande korrelerar vi detta index med tre socio-demografiska variabler: årskurs, kön och föräldrarnas utbildningsnivå. Dessa presenteras i figur 1 med underliggande statistik.

Figureerna nedan tolkas på följande sätt: På den horisontella axeln (x-axeln) visas förekomsten av icke-välbefinnande. 1 betyder att en elev aldrig upplever någon av symptomen som det frågas om i enkäten och 5 betyder att de upplever samtliga symptom varje dag. På den vertikala axeln (y-axeln) visas sannolikheten för att en elev befinner sig på en given punkt på den horisontella axeln enligt enkätsvaren.

Figur 1: Fördelningen av psykosomatiskt icke-välbefinnande bland skolungdomar efter årskurs, kön och föräldrars utbildning.

FU0 = ingen föräldrarna har universitetsutbildning

FU+ = en av föräldrarna har universitetsutbildning

FU++ = båda föräldrar har universitetsutbildning

R2 mäter hur stark relationen mellan de två variabler som provas i figuren ovan är. Relationen är starkast för kön och psykosomatiskt icke-välbefinnande, och svagast för föräldrars utbildning och psykosomatiskt icke-välbefinnande.

Alla figurer har en positiv snedfördelning, vilket innebär att över hälften av eleverna rapporterar att de sällan upplever dessa symptom, och bara ganska få upplever symptomen varje vecka. Hälften av eleverna svarar att de aldrig eller bara en gång i månaden upplever något av symptomen (indexvärdena 1-2). På höger sida, där indexvärdena överstiger 3 finns eleverna som upplever ett eller flera av dessa symptom minst en gång i veckan, och för några dagligen (de som ligger längst ut till höger, mot mätvärdet 5). Enligt enkäten lider 18% av skolungdomar i Skåne av stort

icke-välbehindande, i den mening att man upplever ängslighet/oro, sömnbrist, huvudvärk, ont i magen mm minst en gång i veckan.³

Skillnaderna är störst när man tittar på årskurs och kön. Föräldrarnas utbildningsnivå är av mindre betydelse. Om vi tittar på vem som lider av icke-välbehindande och årskurs ser vi att 12,21% av eleverna i årskurs 6 (åk6) upplever symptomen en gång i veckan. Motsvarande siffra för årskurs 9 (åk9) är 18,77% och för andra året i gymnasiet (Gy2) är 21,8%. Här ser vi nästan en fördubbling från åk6 (12%) till Gy2 (21%) medan den största ökningen (en 50% ökning) är mellan åk6 och åk9. Det finns också en tydlig skillnad mellan pojkar och flickor med en kraftigare snedfördelning till pojkarnas fördel med många flera pojkar i intervallen 1-2 och en mer normalfördelning bland flickorna.

Årskurs och kön är nyckelvariabler när det kommer till psykosomatiskt icke-välbehindande. En annan är bostadsort. I grova termer kan man dela in Skåne i glesbygsområden med en mindre befolkningsdensitet, kranskommuner till större städer med bättre eller sämre kommunikationsmöjligheter till städer och stadsmiljöer av skiftande socio-ekonomisk karaktär. Figur 2 visar procentandelen av eleverna i olika bostadsområden som upplever någon form av icke-välbehindande minst en gång i veckan. Den vertikala röda linjen ligger på 18,1%, vilket är genomsnittet i Skåne. Bostadsområden som ligger till vänster om den röda linjen har en elevbefolkning som är under genomsnittet (upplever mindre besvär) än de som ligger till höger (upplever mer besvär). Tabellen visar en tydlig bild - de mer välmående stadsdelarna och kommunerna har en mycket mindre andel elever som upplever icke-välbehindande än i synnerhet vissa specifika mindre välmående stadsdelar i Malmö. Rena geografiska faktorer verkar spela en mycket mindre roll än socio-ekonomiska faktorer.

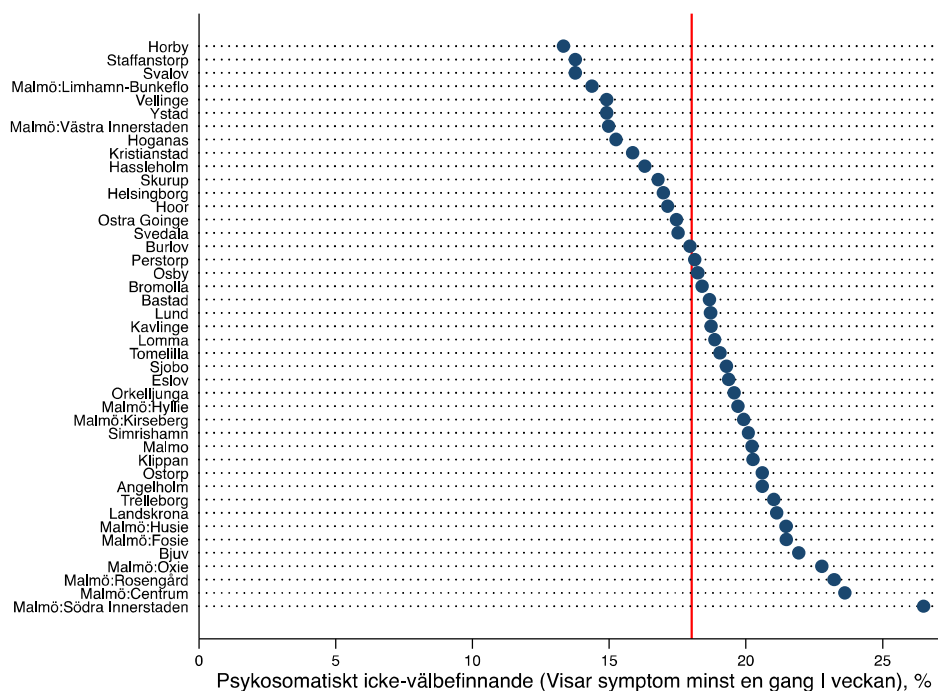
Elever som bor i vissa delar av Malmö lider mest av icke-välbehindande, med som mest 26,5% av de som bor i Södra Innerstaden (antal elever som besvarade enkäten är 200) rapporterar att de upplever symptom minst en gång i veckan. Däremot har elever som bor i en annan närliggande stadsdel med en helt annan socioekonomisk profil⁴,

---

³ Hela listan på åkommorna finns i bilaga 1.

⁴ I en aktuell studie (Rädda Barnen, 2018), 25,2 % av barnen i Malmö levde i ekonomisk utsatthet i 2016. Förekomsten varierar mycket i olika stadsdelar i Malmö: Centrum (18,7%), Södra Innerstaden

Limhamn-Bunkeflo, bland den lägsta förekomsten i Skåne – 14,37 % (antal elever som besvarade enkäten är 849). Den uppenbara tolkningen av figur 2 är att socioekonomiska faktorer spelar en betydande roll för icke-välbefinnande bland eleverna.

Figur 2. Fördelningen av psykosomatiskt icke-välbefinnande bland eleverna uppdelad efter bostadsort.

Osunda matvanor

Ett annat mått på icke-välbefinnande av en mer somatisk karaktär är osunda matvanor. Osunda matvanor, här mätt som frekvensen av konsumtion av snabbmat, läsk, godis och energidryck, kan leda till övervikt, högt blodtryck mm.

Tabell 1 visar osunda matvanor hos eleverna efter årskurs, kön och föräldrarnas utbildningsnivå. Andelen elever som äter osunt stiger med 82% från åk6 till åk9 (från 9,05% till 16,92%). Det finns dessutom en mindre ökning från åk9 till Gy2. På detta sätt liknar mönstret detsamma som vi hittar för psykiskt icke-välbefinnande i avsnittet

(36%), Västra Innerstaden (11,2%), Limhamn-Bunkeflo (8,7%), Hyllie (34,9), Fosie (39,8%), Oxie (15,9%), Rosengård (51,9), Husie (9,8%), Kirseberg (26,9%). Dessa siffror återspeglas i figur 2 om icke-välbefinnande.

ovan. Till skillnad från psykiskt icke-välbefinnande, spelar kön en mindre roll för osunda matvanor. Tabellen bekräftar också att föräldrarnas utbildningsnivå spelar en tydlig roll när det gäller matvanor: ju högre utbildningsnivå, ju sundare matvanor. Olika studier förklarar sambandet mellan föräldrarnas utbildning och matvanor på olika sätt. Öygard (2000) argumenterar för att personer med högre utbildning ser mat i större utsträckning som en del av ett "kroppsprojekt" medan de med lägre utbildning ser mat som något som kroppen bara behöver fylla på med för att bli mätt. Kroppsideal, medvetenhet om näringslära och strävan efter varierad kost tenderar också att varieras med utbildningsnivåer (Bourdieu, 1984 Coveney, 2005; Costa, Zepeda, & Sirieix, 2014; Øygard, 2000).

Tabell 1. Elevernas matvanor i procent uppdelade efter årskurs, kön och föräldrarnas utbildningsnivå

	Hur ofta eleverna konsumerar osund mat/dryck		
	Sällan	Ibland	Ofta
Årskurs			
åk6	35,74	55,21	9,05
åk9	31,02	52,06	16,92
Gy2	34,63	49,74	15,63
Kön			
Pojkar	29,90	54,75	15,35
Flickor	37,76	50,43	11,81
Föräldrarnas utbildningsnivå			
FU0	30,17	51,40	18,43
FU+	33,39	52,65	13,96
FU++	37,95	51,35	10,70

Siffror i procent – alla rador summeras till 100.

Sällan: aldrig eller några gånger per månaden

Ibland: flera gånger i månaden och mer än en form av osund mat/dryck

Ofta: nästan varje dag till flera gånger om dagen

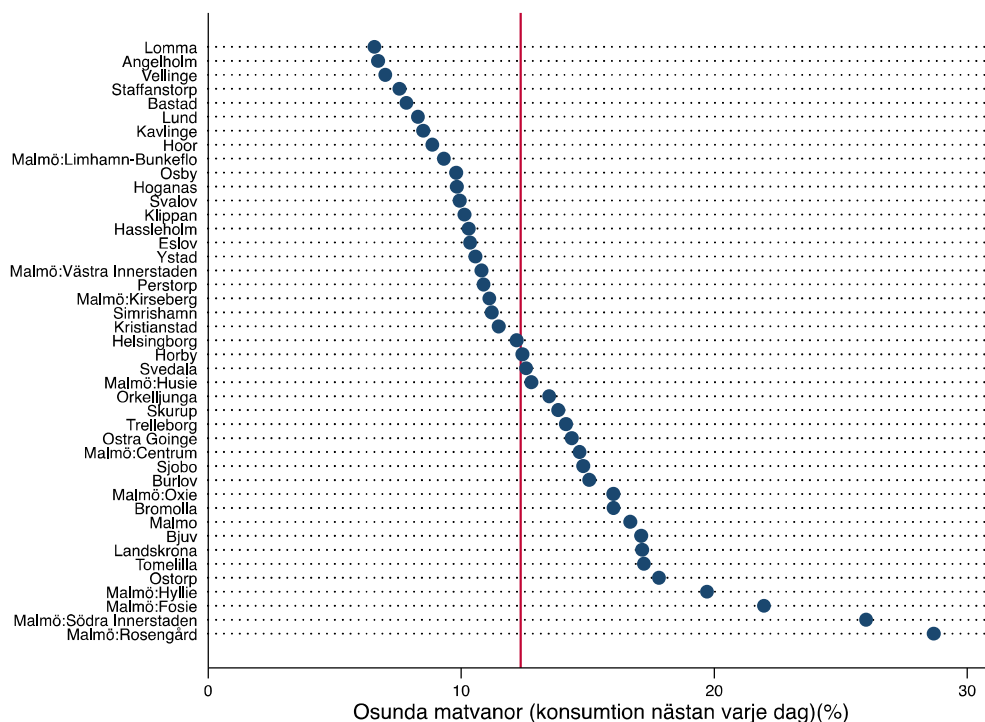
FU0 = ingen av föräldrarna har universitetsutbildning

FU+ = en av föräldrarna har universitetsutbildning

FU++ = båda föräldrarna har universitetsutbildning

Figur 3 nedan visar att elever som bor i mer välbärgade områden har sundare matvanor – exempelvis de som bor i Lomma, Båstad, Lund, Malmö Limhamn-Bunkeflo och Kävlings. Om vi tittar på figurens högersida ser vi att förekomsten av osunda matvanor är högst i urbana stadsdelar i Malmö med låga

genomsnittsinkomster och högre ekonomisk utsatthet (se fotnot 2 ovan) som Rosengård, Södra Innerstaden och Fosie. Det finns tydliga och kända mönster med hänsyn till socioekonomiska förhållanden och matvanor. Urbanitet spelar också en viss roll, vilket rimligtvis kan kopplas till tillgänglighet och priset på matvarorna.

Figur 3. Andel i procent av eleverna som konsumerar ohälsosamma matvaror (snabbmat, sötsaker, läsk mm) nästan varje dag, efter bostadsort.

Not: Den röda linjen är genomsnittet för hela urvalet (Skåne). Mer sällsynt konsumtion av osunda matvaror finns till vänster i figuren, konsumtion oftare finns till höger.

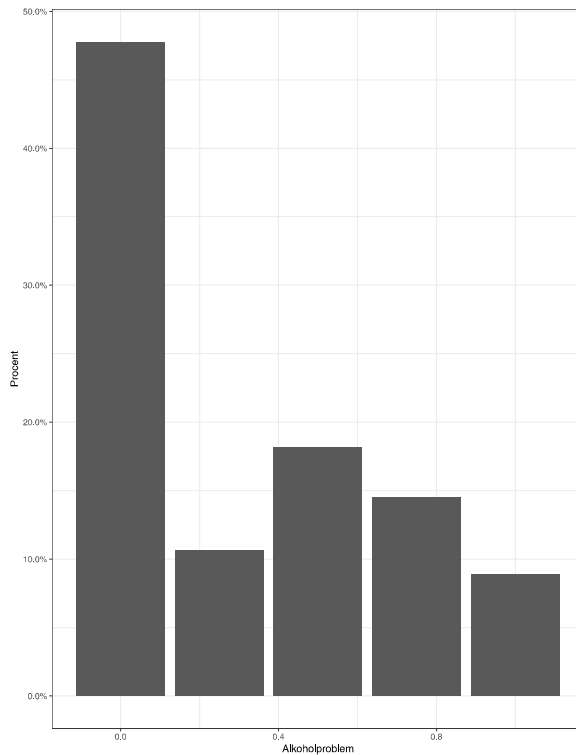
Alkoholkonsumtion

Från början av 1960-talet fram till mitten av 1970-talet ökade den registrerade alkoholförsäljningen från 5 till 7,5 liter ren alkohol per vuxen och år. Sedan dess har den minskat något och varierar lite under de senaste decennierna (Leifman, 2005). Utifrån ett hälsoperspektiv kan även måttlig alkoholkonsumtion öka hälsoriskerna (t ex fosterskador, några cancerformer, leverskador, högt blodtryck, trafikolyckor och våldsrelaterade skador). Alkoholkonsumtion och alkoholvanor bland ungdomar är därmed ett rejält samhällsbekymmer. Alkoholkonsumtionen ökar i början av 20-årsåldern när några utvecklar ett alkoholberoende. En studie publicerad 2013

rapporterar att 4% av Sveriges befolkning är alkoholberoende och siffran för åldersgruppen 19-25 är avsevärt högre nämligen 11% (Andréasson, Danielsson, & Hallgren, 2013, s. 23). Det är fortfarande omtvistat om låg alkoholkonsumtion har positiva hälsoeffekter, men dessa möjliga positiva hälsoeffekter gäller inte för personer under 40 års ålder (Karolinska Institutet, 2015).

I en undersökning från 2013 av alkoholvanor hos 16 000 svenskar mellan 17-84 år, drack 90% av personerna alkohol under året varav hälften av dem drack varje vecka (Ramstedt, Sundin, Landberg, & Raninen, 2013). I detta avsnitt undersöker vi alkoholvanorna hos eleverna i årskurs 9 (åk9 - ca 15 år) och andra året i gymnasiet (Gy2 – ca 17 år), dvs i en ålder strax under den rapporterade i studien ovan och en ålder där det är olagligt att köpa alkohol.

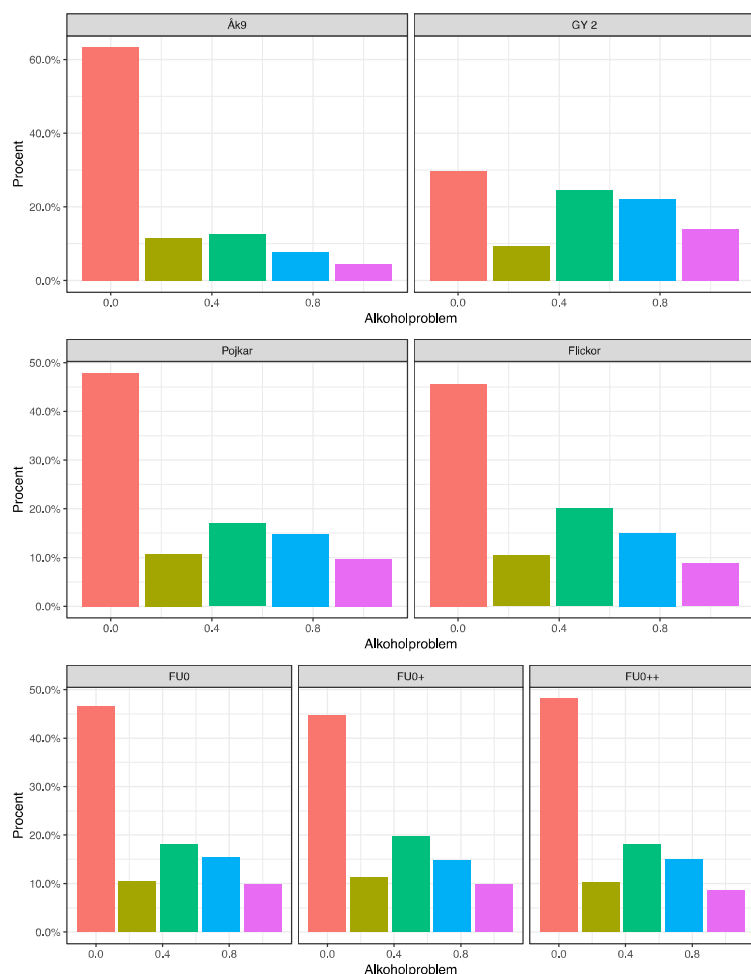
Figur 4 visar fördelningen av alkoholproblem hos eleverna i åk9 och Gy2. Ett indexmätt (0-1) skapades ur ett genomsnitt av svaren på fyra ”ja eller nej-frågor” om frekvensen av alkoholanvändning; berusning; alkoholrelaterade skador och överdriven alkoholkonsumtion. Figur 4 visar att nästan hälften av eleverna inte har någon erfarenhet av alkohol (47,77%). Indexvärdet ”1” hänvisar till den högsta förekomsten av alkoholproblem – de som svarar ja på samtliga frågor – och omfattar 8,9% av elevbefolkningen i undersökningen. I denna rapport fästs uppmärksamheten på respondenterna över 0,5 i indexet. De som befinner sig över 0,5 är elever som konsumerar alkohol regelbundet samt upplever alkoholrelaterade problem såsom alkoholrelaterade skador.

Figur 4: Fördelning av alkoholproblem bland elever i åk9 och Gy2 i procent.

Not: "0" på den horisontella axeln betyder ingen alkoholkonsumtion. "1" betyder att samtliga 4 alkoholproblem är rapporterade av samma elev. "0.5" betyder att eleven konsumerar alkohol regelbundet och har rapporterat ett annat alkoholrelaterat problem (berusning, överdriven alkoholkonsumtion eller alkoholrelaterade skador).

Varken kön eller föräldrarnas utbildningsnivå påverkar problematisk alkoholkonsumtion (se figur 5). Den stora förändringen har med ålder att göra. Över 60% av eleverna i åk9 rapporterar ingen erfarenhet av alkohol. Motsvarande siffra för Gy2 är 30% - en halvering. Elever som utvecklar en erfarenhet av alkohol i Gy2 förekommer i "problemfältet" från 0,5 och uppåt. Andelen elever som befinner sig i den mest belastade gruppen ("1") i åk9 är 5%, medan siffran stiger till 15% i Gy2.

Figur 5. Fördelningen av alkoholproblem efter årskurs (enbart åk9 och Gy2), kön och föräldrarnas utbildningsnivå.

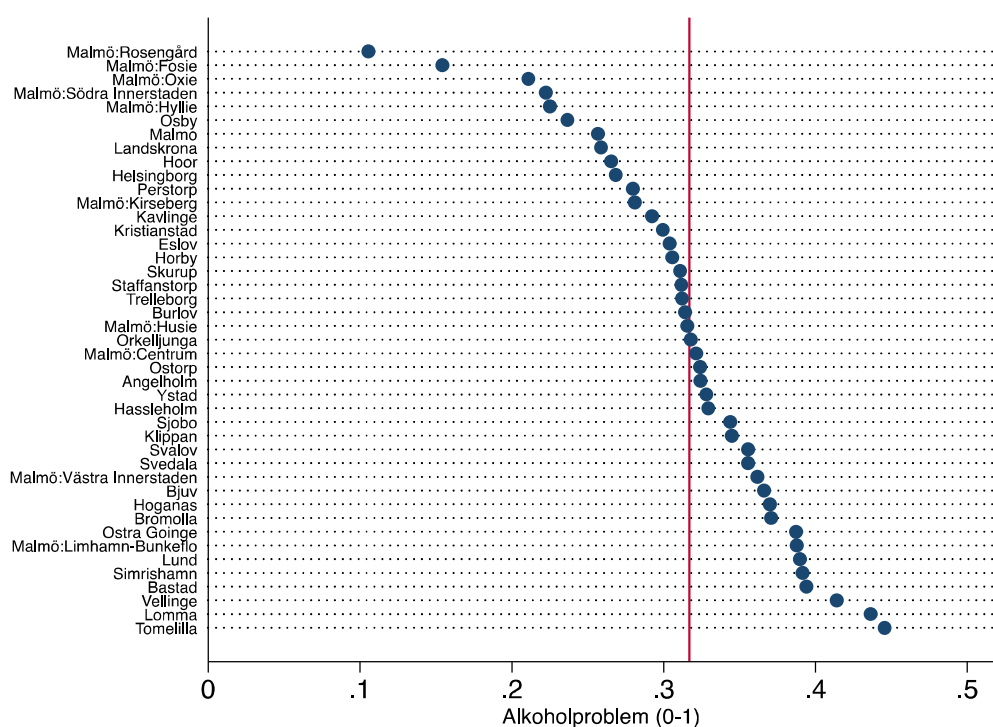
Not: "0" betyder ingen alkoholkonsumtion. "1" betyder att samtliga fyra alkoholproblem är rapporterade av samma elev.⁵ "0.5" betyder att eleven konsumerar alkohol regelbundet och har rapporterat ett annat alkoholrelaterat problem (berusning, överdriven alkoholkonsumtion eller alkoholrelaterade skador).

Figur 6 visar alkoholproblem (samma definition som ovan) efter bostadsområde i Skåne. Om man tittar på extremvärdena till vänster och höger man ser att alkoholrelaterade problem är minst i vissa specifika stadsdelar i Malmö - Rosengård, Oxie samt Södra Innerstaden och är högst i Vellinge, Lomma och Tomelilla. Detta är nästan en spegelvändning av figur 3 om osunda matvanor med undantag för Tomelilla. Här ser vi antagligen starka effekter av ett religiöst-kulturellt förhållningssätt gentemot alkohol i vissa stadsdelar i Malmö. Vi ser också ett tydligt samband med mer välbärgade och rurala kommuner och problematisk

⁵ Inga elever hamnar på 1. 0,85 avrundas upp till 1.

alkoholanvändning. Enligt SCB (Statistics Sweden 2018) är andelen utrikesfödda i Skåne 22%. Siffran för Vellinge är 9%, Lomma 10 %, Tomelilla 12 %, vilket förstärker hypotesen att alkoholanvändning hänger samman med sociokulturella faktorer.

Om vi jämför osunda matvanor och alkoholkonsumtion ser vi två skilda folkhälsoproblem som visar genomslaget av socio-ekonomiska och socio-kulturella (klassbaserade matförhållningssätt och religiösa alkoholförhållningssätt) förhållanden på skolungdomars beteende.

Figur 6. Fördelningen av alkoholproblem (indexmått – 0-1) efter bostadsort.

Not: Den röda linjen är genomsnittet för hela Skåne. ”0” betyder ingen alkoholkonsumtion, ”0,5” definierar vi som problematisk alkoholkonsumtion.

Funktionsvariation och långvarig sjukdom

Enligt Världshälsoorganisationen (WHO, 2011) är funktionsvariation/nedsättning (*disability*) ett paraplybegrepp för olika former av kroppsliga hinder/begränsningar (*impairment*) som innebär en aktivitetsbegränsning eller begränsning i delaktighet. I enkäten rapporterar 8 621 respondenter, vilket motsvarar lite över 30% av hela urvalet (27 400 respondenter), att de har någon form av funktionsvariation (inkl. kroniska

sjukdomar och allergier – se tekniska bilaga 1 för en heltäckande beskrivning av denna kategori).

En viktig fråga är om dessa elever tycker att deras funktionsvariation begränsar deras delaktighet i aktiviteter jämfört med andra elever. I urvalet av de 8 621 respondenter som uppger en funktionsvariation svarar 44% att deras funktionsvariation eller långvariga sjukdom påverkar deras skolgång negativt. Detta kan tolkas så att funktionsvariationen eller den långvariga sjukdomen förhindrar dessa elever från att ha likvärdiga möjligheter jämfört med andra elever. Utsträckningen av begränsningarna beror på vilken typ av funktionsvariation eller långvarig sjukdom eleven rapporterar. 62% av eleverna med läs- och skrivsvårigheter tycker att deras funktionsvariation inverkar negativt på deras skolgång. 65% av eleverna med ADHD/ADD tycker att deras skolgång är negativt påverkad av funktionsvariationen.

I tabell 2 rapporterar vi om andelen elever med olika funktionsvariationer eller långvariga sjukdomar som uppger att deras skolgång är negativt påverkad av deras situation.

Tabell 2. Andelen elever som uppger att deras funktionsvariation / sjukdom inverkar negativt på deras skolgång, uppdelad efter funktionsvariation / sjukdom

Funktionsvariation / långvarig sjukdom	Antal elever	% som anger att deras skolgång är negativt påverkad av funktionsvariationen
Hörselnedsättning	1061	40,34
Synnedsättning som inte kan korrigeras med glasögon eller linser	1381	36,78
Rörelsehinder	621	54,75
Läsvårigheter, skrivsvårigheter, dyslexi	2870	62,72
ADHD eller ADD	1515	65,35
Annan funktionsnedsättning	759	61,26
Långvarig sjukdom (t ex diabetes, allergi, epilepsi)	2935	35,09
Utvecklingsstörning	229	54,15
Autism/Aspergers syndrom	395	57,47
Total funktionsvariation / sjukdom	8621	44,01

2. Kulturellt engagemang bland eleverna i Skåne

I detta avsnitt undersöker vi frågan om vilka aktiviteter som är centrala i elevens liv. När en elev engagerar sig i en aktivitet mer än sina jämnåriga kamrater kan det betyda att hen fördjupar sig i denna aktivitet. T ex ”dansa” kan betyda betydligt mer än att titta på föreställningar, träna eller upplevas som en lustfylld aktivitet. Det kan utgöra en kärnkomponent i en persons identitet, vem man vill vara i framtiden (en strävan / ett framtida jag) eller en yrkesintention. Att delta regelbundet i danslektioner kan påverka hur man utformar sin privata tid, kurs- och programval i skolan, tar hand om sin kropp och hälsa mm. Genom en given aktivitet öppnas olika möjligheter för vänskap och kontakt med personer utanför den dagliga miljö man vistas i som skolan, grannskapet och familjen. Nya vänner och kontakter kan vara äldre, yngre, komma från andra geografiska, socio-ekonomiska eller etniska grupper, men dela ett gemensamt intresse. Detta kan leda till exponering för olika och annorlunda livsstilar.

I enkätmaterialen hittar vi fyra huvudmönster (som möjligtvis kan benämnas livsstilar) utifrån vad som är centralt i elevernas kulturella engagemang och fritidsliv. Dessa varierar mycket efter årskurs. De fyra är: 1. *Konstinriktade kulturella aktiviteter* som omfattar både institutionsbaserade aktiviteter såsom konserter, teater och bio samt utövande aktiviteter såsom målning, skrivande och fotografi; 2. *Kamratdrivna aktiviteter* såsom att vara hemma med/hos kompisar, gå på restaurang eller kafé, gå ut på kvällen eller på en fest; 3. *Inaktivitet*, där eleven tillbringar mycket tid hemma eller för sig själv utan mycket kontakt med andra; 4 *Andra aktiviteter* som oftast är fysiska – som träning eller idrott eller digitala aktiviteter som datorspel (dessa fokuserar vi inte på i denna rapport). Vi ser tydliga tendenser och mönster i utvecklingen av dessa fyra former över årskurser: när eleverna kommer högre upp i utbildningssystemet blir *kamratdrivna* aktiviteter (där nöjen och att ha kul är står i centrum) mycket mer frekventa, såväl som *inaktivitet*, medan *konstinriktade* aktiviteter (där utveckling av smak, estetik och expressiv produktion står i centrum) avtar något.

Tabell 3. Utvecklingstrender bland kulturella- och fritidsaktiviteter över årskurs i procent.

	åk6	åk9	Gy2	Trend
Ligga hemma och slappa eller sova (inte nattetid)	49,59	67,01	70,22	+
Vara hemma med/hos kompisar på kvällen	14,20	28,98	31,55	+
Gå ut med kompisar på stan/centrum	32,83	43,74	47,33	+
Vara ensam	44,43	54,51	59,76	+
Gå på fest eller liknande	10,41	13,08	19,95	+
Gå på café. restaurang eller liknande	21,73	22,76	29,27	+
Gå på konserter. teater. museum. bio eller liknande	10,25	9,55	10,43	0
Gå på bibliotek (inte på skoltid)	13,88	10,07	10,08	-
Gå på sportevenemang som publik	19,93	15,03	13,52	-
Spela instrument. sjunga. skapa musik	39,78	34,76	30,97	-
Vara på fritidsgården	20,38	14,36	8,36	-
Vara ute i naturen. skogen eller på sjön	37,19	26,57	25,92	-
Blogga. fotografera. filma	34,09	23,06	22,09	-
Måla. sy. sticka. skriva	36,44	20,97	18,87	-
Läsa böcker för nöjes skull	45,55	24,93	21,66	-

Not: Aktiviteter som ökar mest finns högst upp i tabellen, aktiviteter som minskar mest finns längst ner i tabellen. *Konstinriktade kulturella aktiviteter i fetstil.*

I tabell 3 ser vi att vissa konstinriktade aktiviteter avtar kraftigt från åk6 till åk9 och att tendensen oftast fortsätter till Gy2. Fritidsläsning är det tydligaste exemplet – den dalar med 20% från åk6 till åk9 samt ytterligare 3% till Gy2. Konstnärligt skapande aktiviteter som att måla, sy, sticka och skriva samt blogga, filma och fotografera avtar också markant, men inte lika mycket som läsning under samma period.

Musikutövande är intressant eftersom det avtar mycket mindre och i ett mer stegvist mönster istället för en brant nedgång. Att besöka institutioner – som bibliotek, samt gå på konsert, museum, bio, teater eller liknande – är däremot relativt konstant genom åren. Däremot kan innehållet och vilka institutioner eleverna besöker variera. Som nämnts ovan ser vi de stora ökningarna i kamratdrivna aktiviteter och i inaktivitet. Den kritiska perioden verkar vara mellan åk6 och åk9.

Nedgången i konstinriktade aktiviteter kan bero på olika faktorer relaterade till ålder och krav och möjligheter i skolgången. I en amerikansk studie av Lareau (2011) är det

tydligt att föräldrar och i synnerhet medelklassföräldrar, är mycket aktiva i att se till att deras barn deltar i olika aktiviteter som utvecklar färdigheter och bildning, genom musiklektioner, museibesök och språkundervisning. Men i denna studie ser vi att musikutövande och besök på kulturinstitutioner är ganska stabila och att de stora nedgångarna äger rum i mer i individuella och kanske självvalda aktiviteter (läsning, måla, sy, sticka, fotografera, skriva mm) utan ett socialt nätverk som stabiliserar fortsatt deltagande i dessa aktiviteter. Över tid får eleverna mer autonomi över sina liv och föräldrarnas inflytande över sina barns fritidsaktiviteter avtar (Cook & Furstenberg, 2002). Samtidigt utvecklas en nyfikenhet på livet som ungdomar vill utforska med andra jämnåriga, vilket kan förklara den stora uppgången i kamratdrivna aktiviteter, medan tilltagande sociala krav också kan pressa andra elever i den motsatta riktningen – mot mer tillbakadragande. De fyra grundformer som vi ser kan tolkas som fyra olika sätt att utforska och hantera personliga-, sociala-, utbildnings- och samhälls krav när stödet (från föräldrar och skolan) för vissa typer av aktiviteter minskar.

Denna tolkning stöds av enkätresultat som handlar om elevernas upplevelse av kulturella möjligheter i skolan. Andelen elever som tycker att deras skola *inte* erbjuder kulturella aktiviteter nästan *fördubblas* från 16,93% i åk6 till 32,56% i åk9 (se tabell 4). Utbudet avtar mellan åk6 och åk9 för alla tre kulturformer – föreläsningar på skolan, besök på kulturinstitutioner samt kulturella aktiviteter med anknytning till specifika skolämnen – medan utbudet mellan åk9 och Gy2 ligger ganska stabilt. Resultaten i tabell 4 kan tolkas på flera sätt. 1) Eleverna i åk9 och Gy2 upplever ett mindre kulturellt utbud genom skolan. Detta kan tyda på att dessa elever ställer högre krav på och efterlyser fler kulturella aktiviteter, och är mindre lätta att tillfredsställa än elever i åk6; 2) Eleverna i de högre årskurserna är mindre medvetna om de kulturella möjligheterna som finns och en förklaring kan vara att aktiviteterna är mer frivilliga än i åk6; 3) Utbudet är de facto mindre i de högre årskurserna, i alla fall i vissa skolor. Oavsett vilken tolkning man antar finns det ett tydligt utrymme för och till och med önskan om ett större utbud av kulturella aktiviteter i de högre årskurserna. Dessutom, utan att tillskriva kausalitet, går det att konstatera att den stora nedgången i elevernas kulturella aktivitetsgrad äger rum under samma period i vilken skolans utbud av kulturella aktiviteter (i alla fall i elevernas ögon) också avtar kraftigt. *En närliggande tolkning är att det mindre utbudet och tillgången på*

kulturella aktiviteter och stimulans genom skolan bidrar till elevernas minskade kulturella aktivitetsgrad från åk9 och uppåt.

Tabell 4. Utbud av kulturella aktiviteter i de tre årskurserna i procent

	åk6	åk9	Gy2
1. Skolans konserter/ teaterföreställningar	13,72	9,51	9,37
2. Skolbesök på museum/teater/mm	20,87	17,38	14,86
3. Genom olika ämnen	48,48	40,55	40,54
4. Nej	16,93	32,56	35,22
Total	100	100	100

Hur eleverna använder sin fritid har vi analyserat på två olika sätt. I enkäten finns både färdigformulerade svarsalternativ och en möjlighet att själv skriva vilka fritidsaktiviteter man engagerar sig i. Nedan redovisar vi för kluster som bildas av fritextsvaren genom metoden temamodellering (*Topic Modelling* se bilaga 3 för metodologin och ursprungskategoriseringar), som statistiskt grupperar närliggande svar under olika tema (*topics*). Sen analyserar vi svaren med färdigformulerade svarsalternativ på frågan (D10 i enkäten) om fritidsaktiviteter.

Vad är det som ersätter konstinriktade aktiviteter när de avtar i gymnasiet? I allmänhet ser vi en ökning av socialt umgänge utan ett speciellt syfte⁶. ”Syfte” här definieras som att engagera sig i en aktivitet med ett mål som är annat än att bara uppleva samvaro eller andra människors närvaro. Genom en temamodulering / fritextanalys (tabell 5) ser vi att ordet ”umgås” bildar ett semantiskt koherent tema (ett kluster bestående av många andra relevanta ord) för att beskriva hur många använder sin fritid. Att umgås är det näst mest frekvent temat (efter träning) och det som ökar mest under skolgången när eleverna beskriver hur de använder sin fritid. Det finns många olika sätt att umgås utan ett specifikt syfte: vara hemma med föräldrar och syskon, vara hemma hos kompisar, gå ut på kvällen eller gå på en fest. Vid denna ålder utforskar ungdomar livet i och utanför skolmiljön och att umgås blir en central kamratdriven aktivitet som till synes

⁶ Georg Simmel (1950) pratar om “sociability” som umgänge utan ett syfte annat än samvaro.

tränger undan tidigare mer målinriktade (kulturella) aktiviteter som ofta stöddes av föräldrar och skolan.

Tabell 5. Fördelningen av fritidsaktivitetsteman efter årskurs i procent (temamodulerande fritextanalys)

Tema	åk6	åk9	Gy2	Trend
Umgås	0,03	0,09	0,17	+
Träning	0,09	0,17	0,23	+
Festa / dansa	0,08	0,10	0,10	+
Spela datorspel	0,12	0,08	0,07	-
Spela andra sporter än fotboll	0,16	0,11	0,11	-
Spela fotboll	0,20	0,09	0,06	-
Hästsport / rida	0,08	0,05	0,04	-

Not: Aktiviteter som ökar mest finns högst upp i tabellen, aktiviteter som minskar mest finns längst ner i tabellen.

Som vi såg i tabell 3 ovan blir eleverna mindre kulturellt aktiva ju högre upp i utbildningssystemet de rör sig. Några elever, särskilt i gymnasiet, rör sig mot inaktivitet – att tillbringa mer tid hemma, sova/slappa hemma dagtid och att vara för sig själva. Inaktiviteten är inte enbart självvald – korrelationen mellan de som sover hemma dagtid och de som vill vara själva är 0,320 (se bilaga 4, siffran i fråga är gulmarkerad) – ett mellanstarkt värde – vilket indikerar att för många är detta inte frivilligt. Om vi tittar på ökningen i dessa två variabler mellan åk6 och åk9 ser vi att den ökar med 17% för de som sover hemma dagtid och 10% för de som vill vara för sig själva som primära aktiviteter.

I de två analyserna av fritidsaktiviteter ser vi likartade resultat. Ju högre upp i utbildningssystemet ju mer drar man sig bort ifrån strukturerade, koordinerade aktiviteter till mer oberoende, självorganiserade aktiviteter.

Koordinationskrävande lagbaserade fysiska aktiviteter (som fotboll och andra sporter, ridning inräknat) avtar och personlig fysisk träning ökar ordentligt. Vi ser också en nedgång i dataspelande, vilket kan tyda på preferensskiftningar inte bara med hänsyn till aktiviteternas koordinationskrav utan också aktiviteternas innehåll samt tidskonkurrens.

Tabell 6 redovisar i vilken grad olika aktiviteter varierar mellan könen och föräldrarnas utbildningsnivå. Om det inte finns en skillnad mellan könen eller i föräldrarnas utbildningsnivå är siffran 1. Om siffran rör sig bort från 1, betyder det att en grupp är överrepresenterad. Till exempel innebär förhållandet 2,03 för kategorin ”Måla, sy, sticka, skriva” att tjejer är dubbelt så aktiva i dessa aktiviteter som pojkar. För samma aktivitetskategori innebär förhållandet 1,49 att barn till högutbildade föräldrar är 50% överrepresenterade. Pojkar är däremot 33% överrepresenterade när det handlar om att ”Gå på sportevenemang som publik.” Tabellen visar att tjejer är högt överrepresenterade när det handlar om konstnärliga och kulturella aktiviteter, likaså barn till högutbildade men bara till en lite mindre grad. Dessa resultat ligger i linje med tidigare forskning. I allmänhet ser vi att kamratdrivna aktiviteter är mindre segregerade än kulturella aktiviteter, förutom att gå på kafé eller restaurang, där tjejer är överrepresenterade med 25%. En annan slutsats är att tjejer är mer engagerade i olika aktiviteter men samtidigt också mer inaktiva – dvs tydligt överrepresenterade i kategorierna ”vara ensam” och ”ligga hemma och slappa eller sova (inte nattetid)”. I den senare kategorin kan vi också se en överrepresentation av barn till lågutbildade föräldrar.

Tabell 6. Förhållandet mellan könen respektive föräldrarnas utbildningsnivå i relation till fritidsaktiviteter

	Förhållandet mellan könen	Förhållandet mellan föräldrarnas utbildningsnivå
Vara ensam	1.21	0.97
Ligga hemma och slappa eller sova (inte nattetid)	1.30	0.80
Gå på bibliotek (inte på skoltid)	1.47	1.22
Måla, sy, sticka, skriva	2.03	1.49
Blogga, fotografera, filma	1.86	1.20
Vara på fritidsgården	0.70	0.94
Gå på fest eller liknande	1.04	1.03
Gå på café, restaurang eller liknande	1.26	1.11
Gå på konserter, teater, museum, bio eller liknande	1.03	1.30
Läsa böcker för nöjes skull	1.38	1.33
Spela instrument, sjunga, skapa musik	1.45	1.32
Gå ut med kompisar på stan/centrum	1.08	0.93

Gå på sportevenemang som publik	0.66	1.29
Vara ute i naturen, skogen eller på sjön	1.10	1.48

Not: *Konstinriktade kulturella aktiviteter* i **fetstil**.

3. Engagemang i kulturella aktiviteter och välbefinnande

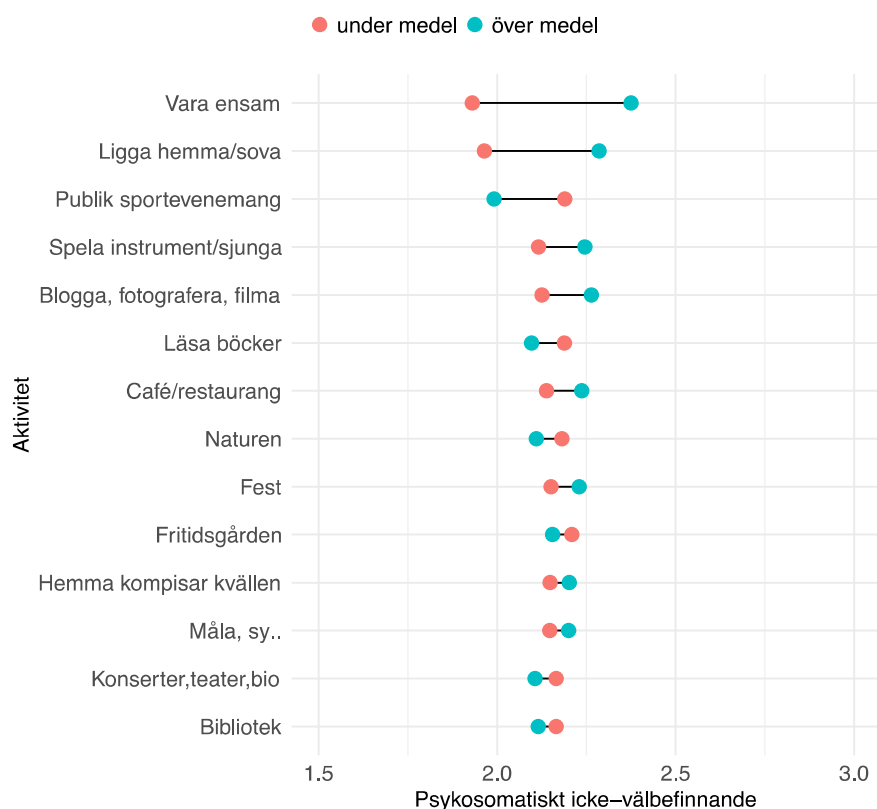
Hittills har vi undersökt välbefinnande och kulturellt engagemang separat. I detta avsnitt tittar vi närmre på associationer dem emellan. Vi delar in kulturellt engagemang eller fritidsaktiviteter i fyra huvudkategorier – *konstinriktade aktiviteter*, *kamratdrivna aktiviteter*, *inaktivitet* och ”*annat*.” De fyra aspekterna av välbefinnande är psykosomatiskt icke-välbefinnande, osunda matvanor, alkoholrelaterade problem samt funktionsvariation och långvarig sjukdom.

Huvudbudskapet i figur 7 är korrelationen mellan psykosomatiskt icke-välbefinnande och de inaktiva (de som vill vara ensamma och de som ligger hemma och slappar / sover). Detta kan vara ett tecken på ett tillbakadragande beteende, och/eller ett försök att kompensera för sömnproblem som är ett symtom i det psykosomatiska icke-välbefinnande indexet. Eleverna som ligger under medeltalet på dessa variabler är de som har minst av psykosomatiskt icke-välbefinnande (dvs mår bäst) i hela urvalet. Om man kombinerar dessa resultat med variabeln ”Publik sportevenemang” och jämför med könsförhållande i tabell 6 ser man ett tydligt könsmonster till flickornas nackdel.

Inget fördelaktigt samband finns mellan att engagera sig i vissa konstinriktade skapande aktiviteter (spela musik, sjunga, blogga, fotografera, filma, måla, sy mm) men skillnaderna är små och den allmänna könsskillnaden i psykosomatiskt icke-välbefinnande kan ligga till grund för dessa resultat. En annan tolkning kan vara att konstnärlig produktion inte bara innebär skaparglädje utan också ibland ett kritiskt förhållningssätt från både skaparens och omgivningens sida och en utforskande expressivitet som är både reflexiv i sig själv samt kopplad till den utförda hantverksskickligheten inom en konstform. Inom forskningen betraktas konstnärligt skapande som en svårare väg att uppnå tillfredsställelse och lycka – sk *eudaimonia*, istället för *hedonia* (Straume & Vittersø, 2012). Hedonia snarare kan kopplas till kulturell konsumtion. De som engagerar sig i kulturell konsumtion (läsning för nöjes

skull, gå på teater/ konsert, gå till biblioteket) har däremot mindre psykosomatiskt icke-välbefinnande (enkelt uttryckt de mår bättre) än kulturkonsumerande elever under medelsnitt. Det finns ett tydligt mönster i förhållandet mellan kulturellt skapande och konsumtion men återigen är skillnaderna mycket små.

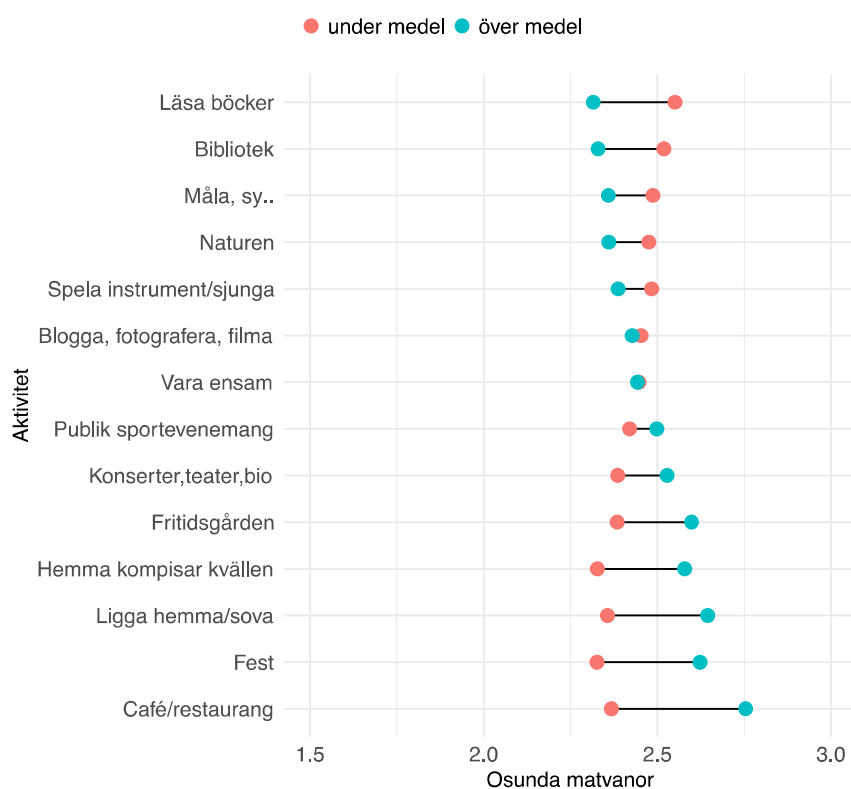
Figur 7. Psykosomatiskt icke-välbefinnande bland eleverna vid kulturella- och fritidsaktiviteter.

Not: Eleverna som deltar i en aktivitet mer än genomsnittseleven markeras med en turkos punkt. Eleverna som deltar i en aktivitet mindre än genomsnittseleven markeras med en röd punkt. Eleverna i ”punkten” (över medel / under medel) som ligger mer till vänster mår bättre än eleverna som ligger mer till höger. Ju större avståndet är mellan punkterna, ju större är skillnaden mellan de som engagerar sig mycket respektive lite i en aktivitet.

Om vi tittar på förhållandet mellan osunda matvanor och kulturella / fritidsaktiviteter i figur 8 ser vi något som liknar en DNA-helix där eleverna som engagerar sig i samtliga former för konstinriktade kulturella aktiviteter – skapande och konsumtion – har sundare matvanor än de som inte gör det. Detta stärker vår hypotes och analysinriktning att se hur ett kulturellt engagemang på ett aggregerat och integrerat sätt understöder en livsstil eller livsform, snarare än att se på sambandet mellan enskilda kulturella variabler. Återigen, skillnaderna är inte så stora men mönstret är

tydligt – med ett klart fördelaktigt utfall för sambandet mellan konstinriktade kulturaktiviteter och sundare matvanor.

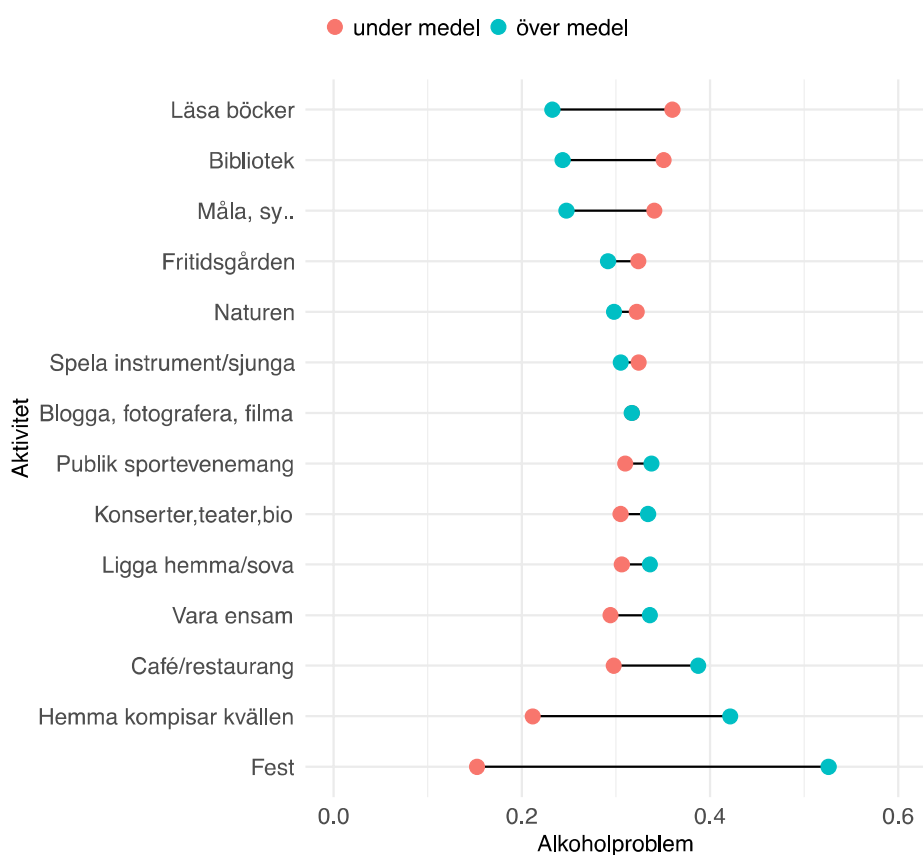
Däremot ser vi ett tydligt samband mellan kamratdrivna fritidsaktiviteter och osunda matvanor. Vissa aktiviteter innebär en nästan direkt koppling – såsom att festa eller gå på café eller restaurang, och det är just i dessa aktiviteter där vi ser de största skillnaderna mellan eleverna som deltar i dessa på en över- respektive undermedelnivå och osunda matvanor. Avseende de inaktiva finns det en intressant skillnad mellan de som vill vara ensamma jämfört med de som ligger hemma och slappar eller sover dagtid. Det finns inte några skillnader mellan de som vill vara ensamma och de som inte vill det, men en märkbar skillnad mellan de som ligger hemma och de som inte gör det, där de som ligger hemma har klart osundare matvanor.

Figur 8. Osunda matvanor hos eleverna i förhållande till kulturella- och fritidsaktiviteter

Not: Eleverna som deltar i en aktivitet mer än genomsnittseleven markeras med en turkos punkt. Eleverna som deltar i en aktivitet mindre än genomsnittseleven markeras med en röd punkt. Eleverna i ”punkten” (över medel / under medel) som ligger mer till vänster mår bättre än eleverna som ligger mer till höger. Ju större avståndet är mellan punkterna, ju större skillnaden är mellan de som engagerar mycket respektive lite i en aktivitet.

När vi tittar på kulturella engagemang och fritidsaktiviteter och alkoholproblem ser vi mer eller mindre samma mönster som med osunda matvanor men med ett mycket större utslag för kamratdrivna aktiviteter och alkoholproblem. Om vi tar kulturella aktiviteter först ser vi att litterära aktiviteter – att läsa och besöka biblioteket, samt måla, sy, sticka, skriva (det senare också en litterär aktivitet) korrelerar ganska tydlig med mindre alkoholproblem, medan musikskapande och att blogga, fotografera eller filma inte har något samband. Inaktivitet visar heller inget stort samband med alkoholproblem. Däremot, som nämnts ovan, är kamratdrivna aktiviteter starkt associerat med alkoholproblem. Skillnaderna mellan de som ofta är hemma hos kompisar och går på fest och de som inte gör det så ofta, är enorma när det handlar om alkoholproblem. Detta kan te sig självklart, men skillnaderna är ändå anmärkningsvärda. Om man jämför eleverna som är i den konstinriktade kulturaktivitetsgruppen med den kamratdrivna aktivitetsgruppen ser vi att den förra med god marginal ligger på den ”fördelaktiga” sidan av 0,3 strecket, och den senare med bred marginal på den problematiska sidan av 0,3 strecket.

Figur 9. Alkoholproblem hos eleverna i förhållande till kulturella- och fritidsaktiviteter.

Not: Eleverna som deltar i en aktivitet mer än genomsnittseleven markeras med en turkos punkt. Eleverna som deltar i en aktivitet mindre än genomsnittseleven markeras med en röd punkt. Eleverna i ”punkten” (över medel / under medel) som ligger mer till vänster mår bättre än eleverna som ligger mer till höger. Ju större avståndet är mellan punkterna, ju större skillnaden är mellan de som engagerar sig mycket respektive lite i en aktivitet.

Som nämnts inledningsvis finns det en fjärde kategori ”annat” som inte redovisas explicit som de andra tre kategorierna: konstinriktade aktiviteter, kamratdrivna aktiviteter och inaktiva. Men det finns några intressanta resultat från analysen av aktiviteterna i denna ”restkategori.” Aktiviteterna är mycket blandade men för några aktiviteter går det att genomföra en någorlunda säker analys, särskilt när det handlar om fysiska och digitala aktiviteter. Dessa redovisas i tabell 7 nedan och analyseras i förhållande till alla tre index på icke-välbefinnande. Slutsatserna kan dras främst i förhållande till alkoholproblem där skillnaderna mellan de som engagerar sig kontra de som inte gör det i de flesta fall (i fetstil i tabellen) är tillräcklig stora. Här ser vi att de som spelar fotboll (en lagsport) och datorspel har mindre alkoholproblem än de som inte gör det. Samtidigt visar det sig att de som tränar har större alkoholproblem än de som inte gör det, vilket är lite kontraintuitivt, samt att ägna sig åt andra sporter än fotboll inte korrelerar så mycket med alkoholproblem.

Tabell 7. De tre icke-välbefinnande indexen i förhållande till de mest populära fritidsaktiviteterna enligt temamodelleringen (*Topic Modeling*) av fritextsvaren (elever som engagerar sig – inte engagerar sig i dessa aktiviteter).

Grupp	Antal elever	Psykosomatiskt icke-välbefinn. (1-5)	Test stat	Osunda matvanor (1-6)	Test stat	Alkoholproblem (0-1)	Test stat
Spelar fotboll	2776	1,90	19,476	2,40	1,269	0,11	16,240
Spelar inte fotboll	18589	2,23		2,42		0,21	
Tränar	3185	2,19	3,100	2,23	15,970	0,28	15,800
Tränar inte	18180	2,24		2,46		0,18	
Spelar datorspel	2053	2,01	10,352	2,39	1,527	0,13	10,300
Spelar inte datorspel	19312	2,22		2,42		0,20	
Ägnar sig åt andra sporter*	2814	2,08	7,347	2,29	9,562	0,18	3,900
Inte andra sporter	18551	2,21		2,44		0,20	

* - andra sporter än fotboll

Nb. Markanta skillnader i **fetstil**

Tabell 8 visar kulturell delaktighet hos elever med funktionsvariationer och långvariga sjukdomar. Först analyserar vi vilka aktiviteter dessa elever har möjlighet att delta i. Sen analyserar vi i vilken utsträckning aktiviteterna är tillgängliga för elever med funktionsvariationer och långvariga sjukdomar jämfört med de som inte har funktionsvariationer och långvariga sjukdomar. Skillnaden mellan dessa grupper rapporteras också i tabell 8. Resultaten i tabellen redovisar i vilken grad elever med olika funktionsvariationer och långvariga sjukdomar deltar i eller inte deltar i olika kulturella aktiviteter och hur de eventuellt kompenserar för svårigheter eller hinder att delta i en typ av aktivitet med en annan aktivitet. Genom detta sätt att läsa tabellen kan flera olika slutsatser dras.

Institutionsbaserade kulturella aktiviteter (teater, konserter, biografier, museer) är svårast för elever med ADHD/ADD och autism/Aspergers syndrom att ta del av. En förklaring till detta kan vara att programmen är utformade på ett sätt som förutsätter långa stunder utan pauser eller rörelsemöjligheter, sittande publik i en sal tillsammans med många andra. Vi ser att elever med hörselnedsättningar deltar i just denna kulturform mer än elever utan hörselnedsättningar. Det samma gäller för elever med utvecklingsstörningar.

Elever med funktionsvariationer skriver och målar i en mycket högre utsträckning än elever som inte har en funktionsvariation, förutom de som har läs- och skrivsvårigheter och dyslexi (vilket inte är så förvånande) och ADHD/ADD. När det handlar om att spela musik ser vi en stark polarisering mellan elever som har läs- och skrivsvårigheter och dyslexi, ADHD/ADD, autism/Aspergers och en utvecklingsstörning å den ena sidan som deltar mycket mindre i denna aktivitet än elever som inte har dessa funktionsvariationer. Å andra sidan de med rörelsehinder, hörselnedsättning, synnedsättning, annan funktionsnedsättning och långvariga sjukdomar mycket oftare deltar i dessa aktiviteter än elever utan dessa funktionsvariationer. Att blogga, filma och fotografera har en stor spridning men elever med vissa funktionsvariationer är överrepresenterade bland de som engagerar sig i dessa aktiviteter och andra är starkt underrepresenterade. Att besöka bibliotek är också kraftigt snedfördelat. Elever med ADHD/ADD samt elever med läs- och skrivsvårigheter och dyslexi, och intressant nog delvis också elever med hörselnedsättning, är underrepresenterade, medan elever med autism och Aspergers

är överrepresenterade bland biblioteksbesökare. När det handlar om läsning är nästan samtliga grupper med funktionsvariationer underrepresenterade, vissa kraftigt som de med ADHD/ADD och läs- och skrivsvårigheter och dyslexi; undantaget är elever med autism/Aspbergers som är svagt överrepresenterade. Sammanfattningsvis kan man konstatera att vissa kulturaktiviteter är väldigt viktiga för vissa grupper medan andra grupper är exkluderade eller väljer att inte delta i specifika typer av kulturella aktiviteter. Mot denna bakgrund är det rimligt att ställa frågorna: Är detta en fråga om vad elever med olika funktionsvariationer fritt väljer eller vilka möjligheter de blir erbjudna? Samt, är det själva aktiviteten, dvs aktivitetens innehåll eller miljön vari det utförs, som är inkluderande eller exkluderande?

Tabell 8. Elever med funktionsvariationer och långvariga sjukdomars engagemang i olika kulturella aktiviteter.

1. Engagemang i institutionsbaserade kulturella aktiviteter (teater, bio, konsert, museum)		
Funktionsvariation / långvarig sjukdom	% engagerade	Mellanskillnad funkv. - inte funkv.
Hörselnedsättning	41,87	-0,03
Synnedsättning som inte kan korrigeras med glasögon eller linser	43,85	2,08
Rörelsehinder	40,3	-1,66
Läsvårigheter, skrivsvårigheter, dyslexi	40,71	-1,37
ADHD eller ADD	37,59	-4,59
Annan funktionsnedsättning	38,05	-3,94
Långvarig sjukdom (t ex diabetes, allergi, epilepsi)	40,48	-1,64
Utvecklingsstörning	43	1,1
Autism/Aspbergers syndrom	31,62	-10,44
2. Måla, teckna, skriva		
Funktionsvariation / långvarig sjukdom	% engagerade	Mellanskillnad funkv. - inte funkv.
Hörselnedsättning	33,5	-0,27
Synnedsättning som inte kan korrigeras med glasögon eller linser	37,55	4
Rörelsehinder	35,48	1,73
Läsvårigheter, skrivsvårigheter, dyslexi	30,98	-3,12
ADHD eller ADD	30,17	-3,81
Annan funktionsnedsättning	39,89	6,34
Långvarig sjukdom (t ex diabetes, allergi, epilepsi)	38,17	4,99
Utvecklingsstörning	33,84	0,08
Autism/Aspbergers syndrom	41,14	7,48
3. Spela, skapa musik		
Funktionsvariation / långvarig sjukdom	% engagerade	Mellanskillnad funkv. - inte funkv.
Hörselnedsättning	43,79	2,8
Synnedsättning som inte kan korrigeras med glasögon eller linser	45,2	4,34
Rörelsehinder	45,01	3,96

Lässvårigheter, skrivsvårigheter, dyslexi	35,43	-6,41
ADHD eller ADD	39,12	-2,11
Annan funktionsnedsättning	44,38	3,38
Långvarig sjukdom (t ex diabetes, allergi, epilepsi)	46,94	6,57
Utvecklingsstörning	37,19	-3,94
Autism/Aspbergers syndrom	38,03	-3,08

Tabell 8 (Forts.)

4. Blogg-foto-filma		
Funktionsvariation / långvarig sjukdom	% engagerade	Mellanskillnad funkv. - inte funkv.
Hörselnedsättning	38,89	1,01
Synnedsättning som inte kan korrigeras med glasögon eller linser	42,4	4,75
Rörelsehinder	44,37	6,6
Lässvårigheter, skrivsvårigheter, dyslexi	36,14	0
ADHD eller ADD	36,56	-1,4
Annan funktionsnedsättning	42,4	4,65
Långvarig sjukdom (t ex diabetes, allergi, epilepsi)	41,72	4,29
Utvecklingsstörning	30,46	-7,47
Autism/Aspbergers syndrom	34,06	-3,88
5. Besöka bibliotek		
Funktionsvariation / långvarig sjukdom	% engagerade	Mellanskillnad funkv. - inte funkv.
Hörselnedsättning	36,45	-3,46
Synnedsättning som inte kan korrigeras med glasögon eller linser	40,3	0,56
Rörelsehinder	36,35	-3,56
Lässvårigheter, skrivsvårigheter, dyslexi	30,11	-10,83
ADHD eller ADD	27,14	-13,39
Annan funktionsnedsättning	40,53	0,78
Långvarig sjukdom (t ex diabetes, allergi, epilepsi)	40,63	0,95
Utvecklingsstörning	39,59	-0,19
Autism/Aspbergers syndrom	44,11	4,41
6. Nöjesläsning		
Funktionsvariation / långvarig sjukdom	% engagerade	Mellanskillnad funkv. - inte funkv.
Hörselnedsättning	43,16	-1,54
Synnedsättning som inte kan korrigeras med glasögon eller linser	43,88	-0,78
Rörelsehinder	40,14	-4,62
Lässvårigheter, skrivsvårigheter, dyslexi	33,39	-12,62
ADHD eller ADD	31,61	-13,81
Annan funktionsnedsättning	44,05	-0,58
Långvarig sjukdom (t ex diabetes, allergi, epilepsi)	44,25	-0,43
Utvecklingsstörning	41	-3,66
Autism/Aspbergers syndrom	45,01	0,36

Not: Om det finns ett positivt värde (som ”0,05” eller ”2,4”) i kolumnen längst till höger (Mellanskillnad funk. - inte funk.) betyder det att en elev med den funktionsvariationen deltar i aktiviteten mer än en elev utan den funktionsvariationen. Om det finns ett negativt värde (som ”-0,05”)

eller ”-2,4”) i kolumnen längst till höger (Mellanskillnad funkv. - inte funkv.) betyder det att en elev med den funktionsvariationen deltar i aktiviteten mindre än en elev utan den funktionsvariationen.

Sammanfattning: Del 1

Vi vill lyfta fram följande slutsatser från analysen i Del 1 av rapporten:

- Deltagande i kulturella aktiviteter utgör en del av en livsstil som associeras med högre välbefinnande än för elever som inte inkorporerar kulturella aktiviteter i deras liv och speciellt elever vars liv till stor del kretsar kring *kamratdrivna aktiviteter*.
- Det konstateras också att kamratdrivna aktiviteter ökar under skolgången samtidigt som engagemanget i kulturella aktiviteter avtar under skolgången. Om vi kunde förstå mekanismerna bakom dessa uppgångar och nergångar kunde man utforma kulturella aktiviteter som bygger på mekanismer bakom kamratdrivna aktiviteter och därmed gör kulturella aktiviteter mer attraktiva.
- Det konstateras också att den stora nedgången i elevernas kulturella aktivitetsgrad äger rum under samma period i vilken skolans utbud av kulturella aktiviteter också kraftigt avtar. Det är sannolikt att dessa hänger åtminstone delvis ihop. Detta indikerar att kulturella aktiviteter i och genom skolan håller upp och stimulerar ett bredare kulturellt engagemang hos eleverna och när skolan minskar sitt engagemang har det följd effekter på elevernas engagemang.
- Det konstateras också att olika kulturella aktiviteter spelar en stor och kompenserande roll för elevgrupper med specifika funktionsvariationer, förutom för elever med ADHD/ADD som är underrepresenterade i samtliga undersökta kulturella aktivitetsformer.

Del 2. Rekommendationer för utveckling av enkätinstrumentet

Följande förslag på hur man kan utveckla frågorna om kulturellt engagemang och fritidsaktiviteter grundar sig på metodologiska och teoretiska anledningar.

Det finns 19 frågor i enkäten (*Folkhälsoenkät Barn och Unga i Skåne 2016*) som mäter elevernas fritidsaktiviteter inklusive kulturella aktiviteter. Fem av frågorna (listade nedan) är ”sammansatta” frågor (sk *double-barelled questions*) som egentligen frågar om två eller flera olika aktiviteter som kan tyckas vara relaterade på något sätt men som ändå är olika och kan dölja viktiga skillnader. Dessa frågor gör det svårt för forskare att precisera vad man mäter, samtidigt kan en fråga som innehåller ord som ”liknande” öppna upp för tolkningar hos respondenten.

1. Gå på konserter, teater, museum, bio eller liknande
2. Spela instrument, sjunga, skapa musik
3. Blogga, fotografera, filma
4. Måla, sy, sticka, skriva
5. Ligga hemma och slappa eller sova (inte nattetid)

Att måla, skriva, sticka och sy är alla skapande aktiviteter men ganska heterogena. Likaså att ”gå på konsert, teater, museum och biograf” vilka förvisso utgör olika former av kulturkonsumtion men samtidigt är också ganska heterogena, något som kan dölja viktiga skillnader mellan konstformer och salonger samt genre (Bourdieu, 1984; van Eijck & Lievens, 2008; Warde & Gayo-Cal, 2009). Med dessa sammansatta frågor går det heller inte att urskilja om man deltar i en eller flera av de nämnda aktiviteterna. Därför rekommenderar vi att varje aktivitet formuleras som en fråga för sig som man i analysfasen aggregerar tematiskt om man vill (i.e. musikskapande, scenkonst, hantverk, digitalt skapande mm). Exempel på utformning av frågor på detta sätt ges i bilaga 2.

Ett annat problem är att frågorna inte är omfattande och koherenta mot en allmän konceptuell bakgrund. Frågorna utforskar en typ av aktiviteter mycket mer än andra – över hälften av frågorna liknar varandra och mäter kamratdrivna aktiviteter.

Resultaten från fritextanalysen med temamodellering ger ett underlag för att göra frågorna med färdiga svarsalternativ mer heltäckande (se bilaga 2).

Ur ett teoretiskt perspektiv är det viktigt att få veta vilka sporter som utövas; lagsport, individuella sporter, konditionsträning, enskilt eller i grupp mm, om hypotesen är att aktiviteter som tillåter mer autonomi ökar med ålder. Det samma gäller för den sociala kontext som omger kulturella aktiviteter. Det skulle också vara viktigt att ta reda på om eleverna umgås eller engagerar sig i andra aktiviteter med de kamrater som man sportar eller deltar i kulturella aktiviteter med samt i vilken utsträckning skolinitierade aktiviteter kan vara grunden för dessa grupperingar.

Temamodellering av fritextsvaren (presenterad i analysen i rapportens del 1 ovan) indikerar att digitala aktiviteter upptar en stor del av elevernas fritid (se också Statens medieråd, *Ungar & medier 2017*). I den befintliga enkäten blandas digitala aktiviteter på ett otydligt sätt. Bloggande, filmande och fotografering kan ha med varandra att göra men inte nödvändigtvis; skapande av musik kan vara analogt eller digitalt osv och eleverna "umgås" till en stor utsträckning digitalt. Det skulle också vara viktigt att ta reda på vilka aktiviteter som äger rum digitalt och/eller analogt samt vilka digitala aktiviteter det är som har ett konstnärligt/expressivt innehåll (skapande eller konsumtion) i distinktion till ett socialt, utbildnings, underhållnings eller informationsinriktat syfte.

Baserat på resultaten av temamodelleringen av fritextsvaren rekommenderas följande analytiska indelning för att rama in nya frågor om fritidsaktiviteter (se bilaga 2 för exempel):

- Att besöka/delta i institutionaliserade kulturella aktiviteter (olika typer av föreställningar och utställningar på angiven plats och tid)
- Kreativa skapande aktiviteter (med en tydlig fråga om vilka man gör ensam och vilka man gör med andra [med kamrater och/eller lärare])
- Digital och medieaktivitet (typ, syfte, och innehåll – se ovan)
- Idrott, sport, träning (form, kontext – klubb, skolan, med kompisar och ensam eller i grupp)
- Att umgås med vänner och familj

Som många andra mätinstrument använder tidigare studier ganska osofistikerade mätmetoder som fokuserar på typer av aktivitet och frekvens. Enkäter utformade på detta sätt betraktar kultur som bestående av enskilda aktiviteter (DiMaggio 2002). På detta sätt blir ”kultur” en singular och enskild (avskild) domän där barn, ungdomar och vuxna gör likartade saker. Likartade saker kan äga rum i olika kontext, ha olika syfte och mening samt utföras i olika sociala konstellationer. En elev kan spela ett instrument för att koppla av, en annan för att ingå i en miljö av musiker, en tredje som en del av ett yrkesval. I enkäten får vi heller inte veta vilka aktiviteter som är viktigast och mest önskade av eleverna. Enkäten borde konstrueras på ett sätt som ger möjligheten att analysera följande tre dimensioner samt hur de hänger ihop:

1. Nyckelaktivitet: vilka aktiviteter är viktigast för eleverna?
2. Mening: varför utövar eller engagerar eleverna sig i aktiviteterna?
3. Kontext: var (i vilken typ av social och fysisk miljö) utövas aktiviteterna?

En annan möjlighet är att be eleverna att fylla i en tabell som denna:

Fråga: Vad är dina viktigaste fritidsaktiviteter? (rangordna med den viktigaste högst upp – fyll i upp till 7 aktiviteter)

	Aktivitet* (fritext)	För vem gör du aktiviteten?*(fritext)	Med vem gör du aktiviteten?*(fritext)	Var gör du aktiviteten?*(fritext)	Hur ofta gör du aktiviteten?*(fasta svars- alternativ)	Njutnings- grad* (fasta svars- alternativ: +5 till -5)
1						
2						
3						
4						
5						
6						
7						

* - För varje rubrik i tabellen finns det en förklarande text.

Fördelen med en sådan tabell är att eleverna själva strukturerar sina svar på ett holistiskt och meningsfullt sätt som mer liknar en sammanhängande berättelse om

sina fritidsintressen och aktiviteter. Data kan i ett senare skede disaggregeras. Nackdelen med detta är att det genererar mycket data i fritext som ska kodas och eventuellt matas in manuellt i de fallenkäten inte besvarats digitalt.

Med svaren på de ovannämnda frågorna om nyckelaktivitet, mening och kontext kan vi utveckla en bättre förståelse för vilka, var och hur aktiviteter äger rum – aktiviteternas förutsättningar – samt skapa en djupare förståelse för aktiviteternas effekter. I denna rapport med befintligt underlag ser vi att kulturella aktiviteter stödjer och utgör en betydande del av livsstilar eller förhållningssätt som främjar välbefinnande samt att kulturella aktiviteter har en betydande plats i livet för elever med funktionsvariationer och långvariga sjukdomar. Svar på de tre frågorna ovan skulle också ge möjlighet att se vilka sociala (att öppna dörren till nya kontakter och miljöer, Allport, 1979), njutningsmässiga (estetiska, skapande och social glädje [Swidler 2018]) och bildningsmässiga (nya perspektiv, estetisk sofistikaion, icke-linjärt tänkande, kulturarvskänedom) effekter kulturellt engagemang spelar för välbefinnande samt för att motverka icke-välbefinnande.

En annan teori som skulle vara värd att utforska i detta sammanhang är krav-kontroll-resursteorin. Här skulle man kunna undersöka olika hypoteser kring om och hur kulturellt engagemang spelar en positiv roll för elevernas välbefinnande och ringa in specifika mekanismer. En hypotes är att kulturellt engagemang leder till en utveckling av färdigheter och självförtroende som kan tillämpas på andra aspekter av en elevs liv ("resurser"). En annan hypotes är att kulturella aktiviteter erbjuder en restaurativ/läkande andnings- och återhämtningsplats och paus i livet (rehabiliterande). En tredje hypotes är att obligatoriska kulturaktiviteter i skolan förhindrar att en större akademisk arbets- och kravbörda läggs på eleverna (minskade krav).

Omformuleringen av enkätfrågorna enligt ovan skulle ge ett underlag till att undersöka dessa frågeställningar men det skulle krävas uppföljande fokusgruppintervjuer med ett urval av eleverna för att säkerställa kunskap om vilka mekanismer som ger kulturens positiva effekter. Att förstå dessa mekanismer skulle vara av absolut största nytta för policyformulering om kultur och välbefinnande.

Referenser

- Allport, G. W. (1979). *The nature of prejudice*. Basic books.
- Andréasson, S., Danielsson, A.-K., & Hallgren, M. (2013). Severity of alcohol dependence in the Swedish adult population: association with consumption and social factors. *Alcohol*, 47(1), 21–25.
- Anniko, M. (2018). *Stuck on repeat: Adolescent stress and the role of repetitive negative thinking and cognitive avoidance*. Örebro universitet.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Harvard University Press.
- Cook, T. D., & Furstenberg, F. F. (2002). Explaining aspects of the transition to adulthood in Italy, Sweden, Germany, and the United States: A cross-disciplinary, case synthesis approach. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 580, 257–287.
<https://doi.org/10.1177/000271620258000111>
- Costa, S., Zepeda, L., & Sirieix, L. (2014). Exploring the social value of organic food: a qualitative study in France. *International Journal of Consumer Studies*, 38(3), 228–237. <https://doi.org/10.1111/ijcs.12100>
- Coveney, J. (2005). A qualitative study exploring socio-economic differences in parental lay knowledge of food and health: implications for public health nutrition. *Public Health Nutrition*, 8(3), 290–297.
<https://doi.org/10.1079/PHN2004682>
- DiMaggio, P. (2002). *Taking the measure of culture*. Retrieved from <https://culturalpolicy.princeton.edu/sites/culturalpolicy/files/moc.pdf>
- Folkhälsomyndigheten. (2016). *Skolprestationer, skolstress och psykisk ohälsa bland tonåringar* (No. 16003). Retrieved from <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/publikationsarkiv/s/skolprestationer-skolstress-och-psykisk-ohalsa-bland-tonaringar/>
- Fridh, M., Grahn, M., Lindström, M., & Modén, B. (2016). *Folkhälsorapport Barn och Unga i Skåne - en undersökning om barn och ungdomars livsvillkor, levnadsvanor och hälsa*. Region Skåne.
- Georg Simmel. (1950). The triad. In Donald N. Levine (Ed.), & Kurt H. Wollff (Trans.), *The Sociology of Georg Simmel* (pp. 145–69). Free Press.
- Karolinska Institutet. (2015). One drink too many. *Medical Science, Karolinska Institutet*, (3). Retrieved from <https://ki.se/en/research/one-drink-too-many>
- Lareau, A. (2011). *Unequal childhoods: Class, race, and family life*. Univ of California Press.
- Leifman, Håkan. (2005). Alkoholen i Sverige – konsumtion och dryckesmönster. In *Alkohol och hälsa En kunskapsöversikt om alkoholens positiva och negativa effekter på vår hälsa* (Sven Andréasson och Peter Allebeck). Stockholm: statens folkhälsoinstitut.
- Øygaard, L. (2000). Studying food tastes among young adults using Bourdieu's theory. *Journal of Consumer Studies & Home Economics*, 24, 160–169.
- Rädda Barnet (2018). *Barnfatigdom i Sverige*. Retrieved from https://resourcecentre.savethechildren.net/node/14233/pdf/rb_rapport_2018_final.pdf

- Ramstedt, M., Sundin, E., Landberg, J., & Raninen, J. (2013). *NDT-bruket och dess negativa konsekvenser i den svenska befolkningen 2013 - en studie med fokus på missbruk och beroende samt problem för andra än brukaren relaterat till alkohol, narkotika, dopning och tobak* (No. Rapport nr 55). Stockholm: STAD (Stockholm förebygger alkohol- och drogproblem).
- Roberts, M. E., Stewart, B. M., Tingley, D., Lucas, C., Leder-Luis, J., Gadarian, S. K., ... Rand, D. G. (2014). Structural topic models for open-ended survey responses. *American Journal of Political Science*, 58(4), 1064–1082.
- SCB. (2018). Statistics Sweden. Retrieved from Population website: <https://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/population/>
- Straume, L. V., & Vittersø, J. (2012). Happiness, inspiration and the fully functioning person: Separating hedonic and eudaimonic well-being in the workplace. *The Journal of Positive Psychology*, 7(5), 387–398. <https://doi.org/10.1080/17439760.2012.711348>
- Swidler, A. (2018). Access to pleasure: Aesthetics, social inequality, and the structure of culture production. In *Routledge Handbook of Cultural Sociology* (Laura Grindstaff, Ming-Cheng M. Lo, John R. Hall, p. 285–294.). London.
- van Eijck, K., & Lievens, J. (2008). Cultural omnivorousness as a combination of highbrow, pop, and folk elements: The relation between taste patterns and attitudes concerning social integration. *Poetics*, 36, 217–242. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2008.02.002>
- Warde, A., & Gayo-Cal, M. (2009). The anatomy of cultural omnivorousness: The case of the United Kingdom. *Poetics*, 37, 119–145. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2008.12.001>
- WHO. (2011). *World report on disability*. Geneva, Switzerland: World Health Organization.

Bilaga 1. Teknisk bilaga: variabler och frågor som ingår i indexen och de aggregerade mätenheterna.

Psykosomatiskt icke-välbefinnande: Detta index sammanfattar i vilken grad elever lider av en mängd psykosomatiska symptom. Följande symptom ingår i indexet:

- Huvudvärk
- Ont i magen
- Ont i ryggen
- Öronsus/Tinnitus
- Känt mig nere
- Varit irriterad eller på dåligt humör
- Ängslig/orolig
- Haft svårt att somna
- Känt mig yr

Frågorna besvarades med en frekvensfråga: Hur ofta har du under de senaste 6 månaderna haft följande besvär?

- I stort sett varje dag
- Mer än en gång i veckan
- Ungefär en gång i veckan
- Ungefär en gång i månaden
- Sällan eller aldrig

För att komponera indexet använde vi ett *mean* eller ett genomsnitt för responsen till samtliga frågor. Indexet spänner sig (*range*) från 0-1, och ju närmare man är 1 ju mer lider eleven av psykiskt icke-välbefinnande (fler symptom som upplevs oftare).

Indexets reliabilitet (*Cronbachs alpha*) är 0,86.

Osunda matvanor. Detta index mäter hur ofta eleverna konsumerar olika osunda mat- och dryckesvaror. Osunda matvaror handlar om snabbmat och sötsaker och baseras på svaren på två frågor om hur ofta eleven äter:

1. Pizza, hamburgare, pommes frites, kebab eller annan snabbmat
2. Sötsaker (godis eller choklad)

samt två frågor om socker- och stimulansmedelhaltiga drycker:

1. Dricka Coca-Cola eller andra drycker som innehåller socker
2. Dricka energidrycker (t ex Red Bull, Monster, Celsius, Powerking)

För varje fråga kunde respondenterna välja bland följande svarsalternativ:

- Aldrig eller några ggr/år
- Några ggr/mån
- Minst en gång/vecka
- Nästan varje dag
- En gång/dag
- Flera ggr/dag

För att komponera indexet har vi använt ett mean eller ett genomsnitt för responsen till samtliga frågor. Indexets range är 0-1 och ju närmare man är 1 desto fler och oftare konsumerar eleven osunda matvaror. Indexets reliabilitet (Cronbachs alpha) är 0.73.

Alkoholrelaterade problem (alkoholproblem): Detta index mäter hur ofta eleverna konsumerar alkohol samt om de upplever någon/några av tre alkoholrelaterade problem. För att skapa indexet blev fyra frågor dikotomiserade (kodade binärt – 0 eller 1 för varje fråga):

- **Alkoholkonsumtion:** Har du någon gång under de senaste 12 månaderna druckit alkohol? Svaret kodades 1 om eleven drack alkohol två eller fler gånger under året och 0 om svaret var aldrig eller en gång.
- **Överdriven konsumtion vid något tillfälle:** Tänk tillbaka på de senaste 12 månaderna. Hur ofta har du vid ett och samma tillfälle druckit alkohol motsvarande minst 4 burkar starköl eller starkcider/alkoläsk eller sex burkar folköl eller en hel flaska vin eller 25 cl sprit (ca 6 shots eller drinkar)? (Räkna

inte med alkoholhaltiga drycker under 2,8 % t ex lättöl och lättcider).

Svarsalternativen löd:

- a. 1 gång i veckan eller oftare
- b. 2-3 gånger i månaden
- c. 1 gång i månaden
- d. 2-6 gånger de senaste 12 månaderna
- e. 1 gång de senaste 12 månaderna
- f. Aldrig

Svaret kodades 1 om eleven svarade en gång i månaden eller oftare, 0 om det var mindre än en gång i månaden.

- **Alkoholrelaterade skador.** Frågan löd: Har du blivit skadad eller råkat illa ut på grund av att du druckit alkohol? Svaret kodades 1 om svaret var Ja, och 0 om svaret var Nej.
- **Berusning.** Frågan löd: Har du någon gång druckit så mycket alkohol att du känt dig berusad? Svaret kodades 1 för Ja och 0 för Nej.

Indexets reliabilitet (Cronbachs alpha) är 0,8310.

Kulturellt engagemang: Variablerna nedan följde efter frågan: "Hur ofta brukar du göra följande?" till vilka svarsalternativen löd:

- a. Aldrig
- b. Någon eller några ggr/år
- c. Några ggr/ mån
- d. Minst en gång/vecka
- e. Nästan varje dag
- f. Dagligen

- Vara ute i naturen, skogen eller på sjön
- Gå på sportevenemang som publik
- Gå ut med kompisar på stan/centrum
- Gå på konserter, teater, museum, bio eller liknande

- Spela instrument, sjunga, skapa musik
- Vara hemma med/hos kompisar på kvällen
- Läsa böcker för nöjes skull
- Gå på café, restaurang eller liknande
- Gå på fest eller liknande
- Vara på fritidsgården
- Blogga, fotografera, filma
- Måla, sy, sticka, skriva
- Gå på bibliotek (inte på skoltid)
- Ligga hemma och slappa eller sova (inte nattetid)
- Vara ensam

För att mäta elevernas engagemang i en aktivitet dikotomiserades frågorna genom att koda avvikelser från mediansvaret för alla respondenter. Dikotomisering reducerar variationen men det finns teoretiska och praktiska grunder för att göra på detta sätt. Vårt syfte är att se om kulturella aktiviteter är centralt i elevernas liv – dvs om en elev fokuserar på en aktivitet mer än andra elever. Genom att koda från medianen får vi inblick i engagemang i aktivitetens kontext. Några aktiviteter görs en gång om året, andra varje månad osv. Därför använder vi medianen för varje variabel för att koda responsen, vilket är nödvändigt när man har många variabler i *multiple correspondence analysis*.

Kulturella möjligheter i skolan mättes genom följande fråga och svarsalternativ:

Har du möjlighet att ta del av kultur under skoltid?

- 1) Ja, via skolans konserter/teaterföreställningar
- 2) Ja, via skolbesök på museum/teater/konserthus/bibliotek/kulturhus
- 3) Ja, via olika ämnen i skolan
- 4) Nej

Sociodemografiska variabler

Föräldrarnas utbildningsnivå är en kombination av båda föräldrarnas utbildningsnivåer.

FU0 = ingen av föräldrarna har universitetsutbildning

FU+ = en av föräldrarna har universitetsutbildning

FU++ = båda föräldrar har universitetsutbildning

Årskurs

Årskurs 6 = åk6

Årskurs 9 = åk9

Andra året i gymnasium = Gy2

Kön

Pojke = 0

Flicka = 1

Funktionsvariation / långvarig sjukdom

- Hörselnedsättning
- Synnedsättning som inte kan korrigeras med glasögon eller linser
- Rörelsehinder
- Lässvårigheter, skrivsvårigheter, dyslexi
- ADHD eller ADD
- Annan funktionsnedsättning
- Långvarig sjukdom (t ex diabetes, allergi, epilepsi)
- Utvecklingsstörning
- Autism/Aspbergers syndrom

Bilaga 2. Exempel på en enkätfrågas utformning

1. Under de senaste 6 månaderna, hur ofta brukar du göra följande? [kategori: Umgås och inaktivitet]

	Aldrig	En gång i månaden eller mer sällan	2-3 gånger i månaden	En eller flera gånger i veckan	Varje dag
1. Umgås med familjen					
2. Umgås med kompisar, vänner					
3. Gå ut med kompisar på stan / centrum					
4. Gå på sportevenemang som publik					
5. Gå på fest					
6. Ligga hemma och sova (inte nattetid)					
7. Ligga hemma och slappa					
8. Vara ensam					

2. Under de senaste 6 månaderna, hur ofta brukar du göra följande? [kategori: publik på institutionaliserad kulturevenemang]

	Aldrig	En gång i månaden eller mer sällan	2-3 gånger i månaden	En eller flera gånger i veckan	Varje dag
1. Gå på bio					
2. Gå på teater eller musikal					
3. Gå på dansföreställning/uppvisning					
4. Gå på museum / konstutställning					
5. Gå på konsert					

3. Under de senaste 6 månaderna, hur ofta brukar du göra följande? [kategori: digitalt skapande, konsumtion och spel; läsning och biblioteksbesök]

	Aldrig	En gång i månaden eller mer sällan	2-3 gånger i månaden	En eller flera gånger i veckan	Varje dag
1. Fotografera / redigera foto					
2. Filma eller redigera film					
3. Läsa böcker					
5. Besöka bibliotek					
6. Titta på film, TV-program/-serier hemma eller på dator					
7. Titta på kortfilm/videoklipp (t.ex. Youtube)					
8. Spela datorspel					

4. Under de senaste 6 månaderna, hur ofta brukar du göra följande? [kategori: expressivt / estetiskt skapande]

	Aldrig	En gång i månaden eller mer sällan	2-3 gånger i månaden	En eller flera gånger i veckan	Varje dag
1. Blogga eller skriva dagbok					
2. Skriva/skapa egen musik					
3. Spela musikinstrument					
4. Sjunga eller rappa					
5. Måla eller rita (på papper eller liknande)					
6. Sy, stickat virka annat handarbete					
7. Slöjda					
8. Skulptera i lera eller annat keramik					
9. Lajva					
10. Skriva berättelser					

4. 1. Av alla aktiviteter som du har deltagit i under de senaste 12 månaderna, vilka tycker du mest om? (välj max fem) eller öppen fråga med en implicit prioritering.

- Sjunga
- Spela (skapa) musik
- Dansa
- Sticka virka
- Blogga, skriva dagbok
- Spela teater, skådespelare i film
- Fotografera, filma
- Skriva berättelser
- Titta på videos, kortfilm, film på digitala enheter
- Spela datorspel
- Ingen av dessa
- Annat, skriv här:

4. 2. Du har angett att du spelar (skapar) musik. Vi skulle gärna vilja veta var du oftast har spelat musik under de senaste 12 månaderna. (välj max fem)

- I ditt hem
- Hem hos en kompis / någon annan
- I skolan
- På fritidsgården
- I kyrkan, synagoga, moské
- Teater, konserthall, auditorium
- Replokal
- Kulturskolan
- Restaurang, bar, nattklubb, kafé

○ Annat: skriv här

4. 3. Varför spelar du
(välj max fem)

musik?

- För att koppla av
- För att uttrycka mig själv, mina känslor
- För att utveckla / utforska mig själv
- För att vara med kompisar / vänner som också spelar musik
- För att jag vill bli musiker i framtiden (yrkesval)
- För att mina föräldrar vill det / en familjetradition
- För att jag vill bli bra på något
- Annat, Skriv här

Följande teman skapades:

Tema 6: Spela fotboll, spela dataspel (blev senare delad i två teman – fotboll och dataspel)

Tema 3: Umgås

Tema 2: Träna

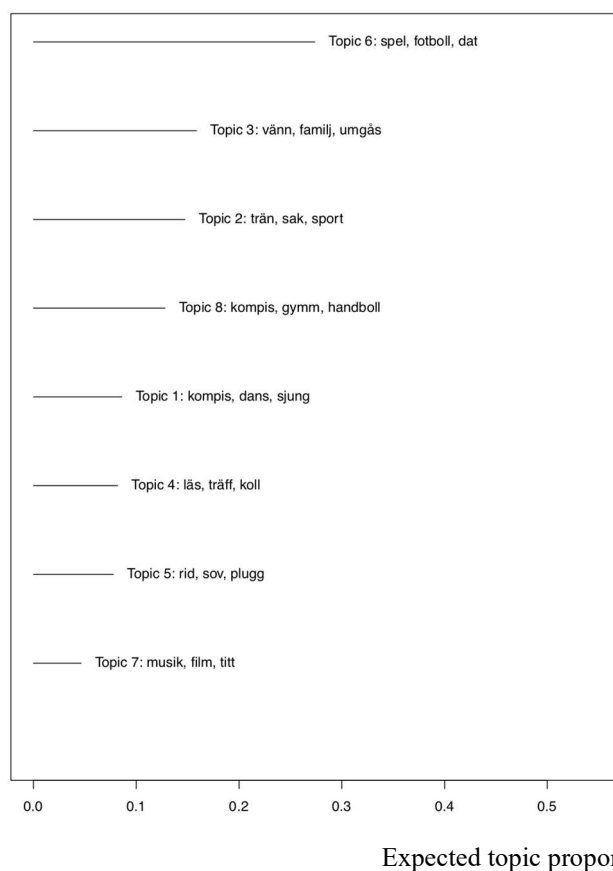
Tema 8: Spela andra sporter än fotboll

Tema 1: Dansa-Festa

Tema 4: Blandaktiviteter

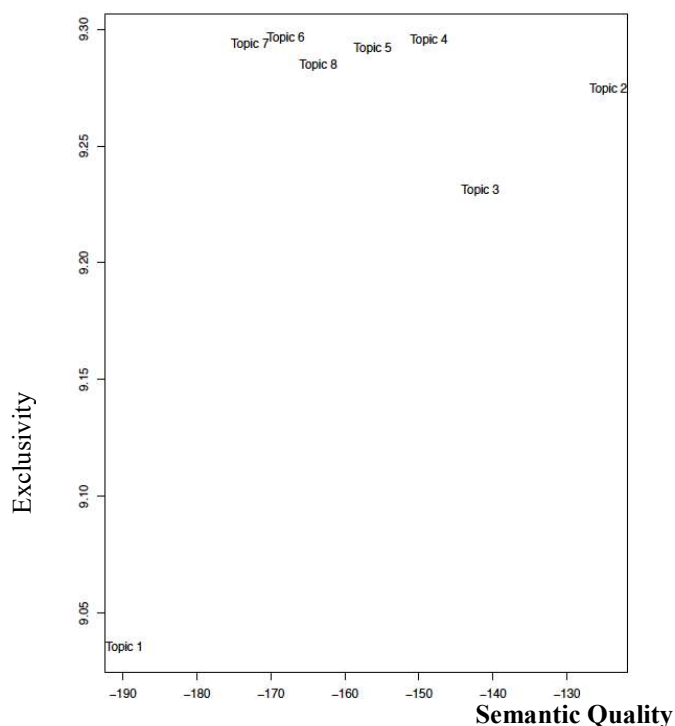
Tema 5: Hästsport / rida

Tema 7: Musik (Temat togs bort när vi särskiljde musikskapande från lyssnade, som i sin tur blev en komponent av andra aktiviteter och inte en självständig aktivitet)

Figur B3.2: Förväntade temaandelar och nyckelord för de 8 ursprungliga teman.

Figur B3.3: Teman fördelade efter semantisk kvalitet och exklusivitet

Tabell B3.1: De mest representativa meningarna i varje tema.

Tema 6: Spela fotboll / datorspel
[1] "Antingen spela spel tv spel/datorspel eller spela fotboll när det är fint väder."
[2] "Spela fotboll och spela dator spel och tv spel"
[3] "spela dator och spela fotboll och spela tennis"
[4] "Spela data spela Xbox spela fotboll"
[5] "spela data spel/tv spel och spela paintboll"
Tema 3: Umgås
[1] "Jag umgås just nu mycket med familj men jag hade helst velat vara med vänner men jag har inte så många vänner. Så det blir att jag umgås med min familj. Hade velat jobba också."
[2] "Jag vill umgås med min pojkvän och med mina vänner. Träna och umgås med familjen."
[3] "Det finns mycket jag vill göra, som att till exempel umgås med vänner. Men både jag och vänner är upptagna med skolan eller annat."
[4] "Jag vill kunna vara ute med mina vänner & njuta av fritiden jag får efter skoltiden. Men eftersom det är så pass dåligt med skollagen i Sverige så mår vi ungdomar så pass dåligt i dagens samhälle. Skolan bryr sig inte om vår åsikt utan tror att vi är några slags robotar utan känslor. Vi kan inte vara i skolan i 8 timmar för att sen gå hem & plugga ännu mer. Jag är trött på detta, jag mår dåligt. Min självkänsla har sjunkit riktigt mycket på grund av skolan. Jag har fått prestationsångest på grund av skolan. Ni måste ändra detta!"
[5] "Umgås med familjen, vänner och pojkvän."

Tabell B3.1 (Forts.)

Tema 2: Träna

- [1] "Träna på gym eller börja på någon rolig sport. Men jag kommer att börja träna med en kompis på gym till sommaren. Jag gillar att träna, baka, laga mat, shoppa och chilla såklart."
- [2] "Jag vill gå på någon aktivitet där jag kan röra mig så jag blir svettig. Jag tycker om att röra på mig men vet ej vad jag ska börja på för vill inte tävla, jag vill träna framför allt för gemenskapen och för kroppen mår bra av det, jag vill träna med ungdomar i min ålder. Jag tycker det är roligt med lagsporter och samarbetsövningar."
- [3] "träna, jag är brottare så jag tränar intensivt men hade velat träna mer och på gym. Jag jobbar även på restaurang"
- [4] "Jag vill umgås med vänner. Jag vill träna cirkus och uppträda med min cirkus för barn. Jag hade velat träna för att ge ned i vikt. Men känner att det tar för mycket tid och att jag inte har vilja stark nog att börja med detta. Jag vill även börja jobba men har inte mod till att fråga om jobb på något ställe eller alternativt skicka in CV"
- [5] "Jag spelar mycket musik med mitt band vilket jag tycker är otroligt avslappnande och kul. Men jag vill även börja röra på mig mer, som t.ex gå till gym eller börja på någon sport."

Tema 8: Spela andra sporter än fotboll

- [1] "Åka skidor, köra tricksparkcykel, köra cross, köra snöscooter"
- [2] "åka snowboard, köra paintball/softairgun, åka skateboard, PC"
- [3] "Gymma, va med kompisar och ta det lugnt"
- [4] "Vara med kompisar, ta det lugnt och gymma."
- [5] "Köra enduro, cross, eller någon motorsport. Inte direkt tävla/träna men köra för nöjes skull, som med kompisar eller bara ensam. Med enduro så kör man i skogar och liknande, så då har man lätt för att hitta på något annat om man väl redan är ute. Ett exempel skulle vara om man var ute och körde i en skog vid sommartid, och kom förbi en sjö, så kan man ta ett snabbt dopp och fika lite tillsammans"

Tema 1: Dansa - festa

- [1] "Dansa, dansa och dansa! Vara med kompisar och vara i naturen."
- [2] "Jag vill dansa, sjunga, vara med kompisar, hänga på klubben."
- [3] "sjunga, dansa, va med kompisar och eftersom mina kompisar bor i olika städer i Sverige så är det roligare att träffa nya folk och kompisar, FESTAA"
- [4] "Dansa, sjunga och vara med kompisar."
- [5] "Va med kompisar, ta min hund på kurser, dansa, sjunga"

Temac 4: Blandaktiviteter

- [1] "hålla på med telefonen, läsa, skriva, idrotta, kolla på film/serie."
- [2] "Kolla serier, vara med kompis, gå på stan, läsa, måla"
- [3] "ta det lugnt, läsa, rita, kolla på serier mm"
- [4] "Jag brukar: måla, läsa, skriva låtar, lyssna på musik, magträning, kolla på favorit serier eller sitta och prata med familjen."
- [5] "Läsa, skriva, måla, vara med vänner, leka med min katt och kolla på min familjs favorit serier"

Tema 5: Hästsport - rida

- [1] "Rida, RIDA, RIDA, RIDA, RIDA, RIDA, RIDA, RIDA, RIDA, RIDA, RIDA, RIDA, RIDA, RIDA, RIDA. Allt man kan göra med hästar"
  - [2] "äta,sova,äta,sova,äta,sova,äta,sova,ÄTA,SOVA"
  - [3] "Rida rida rida!!!!!! Jag vill bara rida. Jag älskar hästar. Så jag vill bra rida hela tiden och ta hand om dom"
  - [4] "jag vill rida mer och jag vill ha en egen häst som jag kan ha varje dag och rida men jag är nöjd för jag är i stallet mer än 2 gånger i veckna."
  - [5] "Rida jag rider jag älskar att rida och älskar hästar"
-

Tabell B3.1 (Forts.)

Tema 7: Musik	
1]	"Rita, pyssla, titta på youtube, titta på tv, lyssna på musik, sjunga, shoppa olika saker."
[2]	"Lyssna på musik, läsa, spela instrument, skriva, titta på youtube, tumblr, titta på film"
[3]	"Lyssna på musik, måla, tittar på filmer."
[4]	"Vara hemma, eller vara med kompisar, rita, spela musik, lyssna på musik, titta på film osv."
[5]	"Träna Ju-jutsu Kai, läsa, vara ute i naturen, vara med kompisar, shoppa, lägga pussel, lyssna på musik, titta på TV och slappa på kvällen"

Not: Teman är arrangerade efter dess förväntade frekvens.

Tabell B3.2: De mest sannolika ordkombinationerna för varje tema. Det mest populära temat är högst upp, den minst populära längst ner

Tema nummer	Mest sannolika ordkombinationer	Tema andel / proportion	Tema benämning
6	spel, fotboll, dat, datorspel, tennis, tv, tv-spel, innebandy, kompis, basket	0.30	Spela fotboll / dataspel
3	vänn, familj, umgås, fritid, pojkvän, gill, skolan, hitt, sak, trän	0.18	Umgås
2	trän, sak, sport, kul, slapp, rol, hemm, jobb, simm, börj	0.18	Träna
8	kompis, gymm, handboll, kör, lugnt, åka, spel, tennis, trän, innebandy	0.16	Spela andra sport än fotboll
1	kompis, dans, sjung, tid, häng, håll, familj, fritid, trän, tennis	0.10	Dansa - festa
4	läs, träff, koll, fest, idrot, rit, läx, seri, skriv, mål	0.10	Blandaktiviteter
5	rid, sov, plugg, innebandy, äta, vet, chill, häst, stallet, kompis	0.10	Hästsport - rida
7	musik, film, titt, lyssn, shopp, gymnastik, tv, kompis, koll, läs	0.08	Musik

Bilaga 4: Korrelationskoefficienterna för frågorna om fritidsanvändning.

Table B4.1: Spearman korrelationskoefficienterna för frågorna om fritidsanvändning.

	Q1	Q2	Q3	Q4	Q5	Q6	Q7	Q8	Q9	Q10	Q11	Q12	Q13	Q14	Q15
Q1	1														
Q2	.22	1													
Q3	.04	.18	1												
Q4	.18	.22	.31	1											
Q5	.19	.06	.05	.18	1										
Q6	.08	.20	.49	.23	.05	1									
Q7	.26	.02	-.10	.14	.21	-.12	1								
Q8	.10	.17	.40	.33	.11	.29	.12	1							
Q9	.05	.19	.36	.24	.05	.36	-.05	.35	1						
Q10	.07	.16	.13	.11	.07	.09	.08	.08	.13	1					
Q11	.21	.09	.11	.15	.28	.09	.20	.20	.12	.15	1				
Q12	.24	.01	-.04	.12	.33	-.07	.43	.11	.00	.15	.43	1			
Q13	.20	.04	-.02	.15	.22	-.09	.53	.13	.02	.17	.24	.46	1		
Q14	-.10	-.07	.12	.02	.02	.10	-.08	.09	.07	-.06	.03	-.04	-.06	1	
Q15	.00	-.12	-.08	-.05	.08	-.06	.05	-.01	-.05	-.10	.05	.06	.02	.32	1

Q1: Vara ute i naturen, skogen eller på sjön; **Q2:** Gå på sportevenemang som publik; **Q3:** Gå ut med kompisar på stan/centrum; **Q4:** Gå på konserter, teater, museum, bio eller liknande; **Q5:** Spela instrument, sjunga, skapa musik; **Q6:** Vara hemma med/hos kompisar på kvällen; **Q7:** Läs böcker för nöjes skull ; **Q8:** Gå på café, restaurang eller liknande; **Q9:** Gå på fest eller liknande; **Q10:** Vara på fritidsgården; **Q11:** Blogga, fotografera, filma; **Q12:** Måla, sy, sticka, skriva; **Q13:** Gå på bibliotek (inte på skoltid) ; **Q14:** Ligga hemma och slappa eller sova (inte nattetid) ; **Q15:** Vara ensam

Not: Tabellen är baserad på enkätens ursprungliga Likertvariabler.